

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Niklas Lakaniemi

Luova laskentatoimi tilitoimistoissa

Kirjanpitäjien kokemuksia

Opinnäytetyö

Syksy 2021

SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri

Tradenomi (AMK, Liiketalous)

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri

Tutkinto-ohjelma: Liiketalouden tutkinto-ohjelma

Tekijä: Niklas Lakaniemi

Työn nimi: Luova laskentatoimi tilitoimistoissa – Kirjanpitäjien kokemuksia

Ohjaaja: Virpi Ala-Heikkilä

Vuosi: 2021

Sivumäärä: 66

Liitteiden lukumäärä: 1

Tässä opinnäytetyössä paneudutaan luovan laskentatoimen käsitteeseen. Luova laskentatoimi voidaan nähdä tilinpäätösratkaisuna, joilla informaationtuottaja ajaa omaa etuaan informaationkäyttäjien kustannuksella vaikuttaen tilinpäätöksen antamaan oikeaan ja riittävään kuvaan negatiivisesti.

Tämän työn tarkoituksena on löytää vastaus tutkimusongelmaan luovan laskentatoimen esiintymisestä tilitoimistoasiakkuuksissa. Opinnäytetyön empiirinen tutkimuskysymys on, millaisia kokemuksia tilitoimistokirjanpitäjillä on kirjallisuudessa esiintyvistä luovan laskentatoimen menetelmistä ja millaisia erityispiirteitä tilitoimistojen luovaan laskentatoimeen liittyy näiden kokemusten perusteella.

Luovan laskentatoimen käsitettä on tarkasteltu verrattain vähän opinnäytetöissä ja pro gradu -tutkielmissa. Vastaavissa töissä aiheen käsittely rajoittuu lähinnä tilintarkastuksen näkökulmaan. Tämän opinnäytetyön tavoitteena on laajentaa keskustelua ottaen huomioon kirjanpitäjien näkökulmaa samalla laajentaen tietoisuutta luovan laskentatoimen ongelmasta.

Tämän opinnäytetyön teoreettinen viitekehys muodostuu kirjanpidon ja tilinpäätöksen periaatteista, tilinpäätöksen sisällöstä, tilinpäätöskirjauksista sekä luovasta laskentatoimesta. Luovan laskentatoimen osassa avataan kyseistä käsitettä, siihen liittyviä menetelmiä sekä ammattieettistä näkökulmaa.

Opinnäytetyön toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena, jossa aineistonkeruumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Haastattelut toteutettiin syksyn 2021 aikana. Haastatteluun osallistui neljä tilitoimistokirjanpitäjää.

Opinnäytetyön tulokset vahvistavat näkemystä siitä, että luovaa laskentatointa esiintyy myös tilitoimistoasiakkuuksissa. Luovaan laskentatointa esiintyy tulosten perusteella useissa eri muodoissa tilitoimistoasiakkuuksissa. Tulokset osoittavat myös, että kirjanpitäjän ja asiakkaan välisellä suhteella on merkitystä luovan laskentatoimen esiintymisen kannalta.

¹ Asiasanat: luova laskentatoimi, hyvä kirjanpitotapa, tilinpäätös, tilitoimisto

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Business and Culture

Degree programme: Business Management

Author: Niklas Lakaniemi

Title of thesis: Creative accounting at accounting firms – Experiences of accountants

Supervisor: Virpi Ala-Heikkilä

Year: 2021

Number of pages: 66

Number of appendices: 1

This thesis delves into the concept of creative accounting. Creative accounting can be described as accounting practices disrupting the objective of true and fair view. The users of the financial information are, therefore, negatively affected by the opportunistic behavior of the management, which is assisted by the accountant.

The aim of this thesis is to find an answer to the research problem of whether the methods described in creative accounting literature are also present at Finnish accounting firms. The research question in this thesis is what experiences accountants at accounting firms have with the methods presented in the creative accounting literature and what characteristics, according to the experiences of these accountants, creative accounting takes in the context of an accounting firm.

Similar works as this have studied the concept from the auditor's point of view. The aim of this thesis is to broaden the discussion to include more of the accountant perspective on the subject. Whilst providing more perspective, the other objective of this thesis is to bring the problem of creative accounting to readers' awareness.

The theoretical framework of this thesis consists of the accounting principles, the content of a financial statement, the entries of the financial statement and the concept of creative accounting. The section describing the concept of creative accounting is further divided into the professional ethics of accountants and the creative accounting methods.

The empirical section of this thesis was implemented as a qualitative study in which the data was collected by interviewing the accountants of an accounting firm. The interviews were conducted as semi-structured interviews, which were divided into themes. The interviews were carried out during the autumn of 2021. Four individual accountants participated in the interview process.

The results of this study affirm the view that creative accounting is present at small and medium enterprises. According to the results, creative accounting is present in various forms at accounting firms. The results also suggest that the relationship between the accountant and the client has a role in the occurrence of creative accounting.

¹ Keywords: creative accounting, good bookkeeping practice, financial statement, accounting firm

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä	2
Thesis abstract	3
SISÄLTÖ	4
Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo	6
1 JOHDANTO	7
1.1 Aihealueen merkityksen perustelu.....	7
1.2 Opinnäytetyön rakenne	8
1.3 Aikaisempia tutkimuksia aiheesta.....	8
1.4 Aiheen rajaus	9
2 KIRJANPITOA JA TILINPÄÄTÖSTÄ OHJAAVAT PERIAATTEET	10
2.1 Kirjanpidon ja tilinpäätöksen tehtävä	10
2.2 Hyvä kirjanpitotapa.....	11
2.3 Tilinpäätösperiaatteet	15
2.4 Oikea ja riittävä kuva	17
3 TILINPÄÄTÖS	19
3.1 Kirjanpitovelvollisten kokoluokat.....	19
3.2 Tilinpäätöksen sisältö	20
3.2.1 Tuloslaskelma	21
3.2.2 Tase.....	25
3.2.3 Liitetiedot.....	28
4 TILINPÄÄTÖSKIRJAUKSET	30
4.1 Jaksottaminen	30
4.2 Tulojen ja menojen oikaisu suoriteperusteisiksi.....	31
4.3 Varaston muutos	32
4.4 Suunnitelman mukaiset poistot.....	33
4.5 Vastaiset menot ja menetykset.....	35
4.6 Arvonalennukset.....	36
4.7 Arvonkorotukset	37
4.8 Oman pääoman kirjaukset	38

4.9	Verotusperusteiset varaukset.....	38
5	LUOVA LASKENTATOIMI.....	40
5.1	Luovuuden määrittely.....	40
5.2	Luovan laskentatoimen motiivit.....	41
5.3	Luovan laskentatoimen keinot.....	42
5.4	Luova laskentatoimi ja moraalit.....	44
5.5	Talousrikokset ja luova laskentatoimi.....	45
5.6	Ratkaisuehdotuksia luovan laskentatoimen ongelmaan.....	46
6	OPINNÄYTETYÖN TUTKIMUSMENETELMÄ JA AINEISTO.....	48
6.1	Tutkimusmenetelmä ja -kohde.....	48
6.2	Aineisto.....	49
6.3	Analysointimenetelmä.....	50
7	TUTKIMUSTULOKSET.....	51
7.1	Tilitoimistokirjanpitäjien kokemuksia luovan laskentatoimen menetelmistä.....	51
7.1.1	Varaston muutos.....	51
7.1.2	Suunnitelman mukaiset poistot.....	53
7.1.3	Liikevaihto.....	54
7.1.4	Aktivoinnit.....	55
7.1.5	Saatavien alaskirjaukset.....	55
7.2	Luovan laskentatoimen erityispiirteet tilitoimistoasiakkuuksissa.....	56
7.3	Opinnäytetyön reliabiliteetti ja validiteetti.....	58
8	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	60
	LÄHTEET.....	63
	LIITTEET.....	66

Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo

Kuvio 1. Luovan laskentatoimen käytön eteneminen varaston muutoksella.	52
Taulukko 1. Tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen laadintavelvollisuus.	19
Taulukko 2. Kirjanpitoasetuksen mukaiset tuloslaskelmakaavat.	22
Taulukko 3. Kirjanpitoasetuksen mukainen tasekaava.	25
Taulukko 4. Tilinpäätöskirjaukset pois lukien valmistusaste.	30
Taulukko 5. Elinkeinoverolain poistomenetelmiä pysyvien vastaavien aineellisista omaisuuseristä.	35
Taulukko 6. Arvio ja kirjanpitokäsittely saatavista.	37
Taulukko 7. Laskentatoimen joustavuus Jonesin mukaan.	40
Taulukko 8. Haastateltavien työkokemus ja koulutustausta.	49

1 JOHDANTO

1.1 Aihealueen merkityksen perustelu

Oikean ja riittävän kuvan käsite on keskeinen kirjanpitolakiin sisällytetty periaate. Tilinpäätöksen tulee antaa oikea ja riittävä kuva kirjanpitovelvollisen taloudellisesta asemasta ja toiminnan tuloksesta olennaisuusperiaate ja toiminnan laatu huomioiden (L 30.12.1997/1336). Oikean ja riittävän kuvan toteutumista arvioidaan informaation käyttäjän näkökulmasta. Entä jos informaation tuottaja ei pyri antamaan oikeaa ja riittävää kuvaa yhtiön toiminnasta? Informaation tuottajan toimintaa omien hyötyjen saavuttamiseksi informaation käyttäjän kustannuksella asettuu luovan laskentatoimen (*creative accounting*) viitekehykseen.

Luovan laskentatoimen käsite on laaja ja sille ei ole kirjallisuudessa yhtä hyväksyttyä määritelmää. Luovuus voi pitää sisällään näkökulmasta riippuen sekä oikeaa ja riittävää kuvaa palvelevat ratkaisut, eettisesti harmaalla alueella olevat ratkaisut, että lainvastaiset laskentatoimen ratkaisut. Tässä työssä ollaan erityisesti kiinnostuneita eettisesti harmaalle alueelle asettuvista ratkaisuista. Näillä ratkaisuilla informaation tuottajilla pyrkimyksenä on johtaa tilinpäätösinformaation käyttäjiä harhaan omia tai yrityksen etuja saavuttaakseen, eli ratkaisuja käytettäessä toimitaan oikean ja riittävän kuvan periaatteen vastaisesti. Luovan laskentatoimen asettuessa eettisesti harmaalle alueelle, moraalinen käsittely nostattaa myös ongelmia työn osalta, sillä tilinpäätösinformaation käyttäjiksi voidaan määritellä olevan koko yhteiskunta. Niinpä informaation tuottajilla on merkittävä vastuu siitä, että tilinpäätös laaditaan ei vain säädösten mukaisesti, mutta laskentaperiaatteita kunnioittaen. Laskenta-ammattilaisten ammattieettisenä ohjenuorana toimii hyvää kirjanpitolapaa.

Opinnäytetyön aiheena on luova laskentatoimi tilitoimistoasiakkuuksissa. Työssä paneudutaan luovan laskentatoimen käsitteeseen ja selvitetään kirjanpitäjien kokemuksia luovaan laskentatoimeen liittyen. Tämän työn tarkoituksena on löytää ratkaisu tutkimusongelmaan, joka on luovan laskentatoimen esiintyminen tilitoimistoasiakkuuksissa. Tutkimusongelmasta johdetaan seuraava tutkimuskysymys: millaisia kokemuksia tilitoimistokirjanpitäjillä on kirjallisuudessa esiintyvistä luovan laskentatoimen menetelmistä ja millaisia erityispiirteitä tilitoimistojen luovaan laskentatoimeen liittyy näiden kokemusten perusteella. Luovan laskentatoimen on katsottu olevan keskeinen laskentatoimen ammattikuntaan kohdistuva ongelma. Tästä johdettua työn keskeisenä tarkoituksena on nostaa kyseistä käsitettä esille, jotta kirjallisuudessa

havaittuihin tilinpäätöksen potentiaaliin ongelmakohtiin kyettäisiin kiinnittämään nykyistä paremmin huomiota.

1.2 Opinnäytetyön rakenne

Jotta tutkimusongelmaan kyetään löytämään ratkaisu, on muodostettava teoreettinen viitekehys. Tämän työn teoriaosuus jakaantuu neljään lukuun. Teoriaosuus koostuu tilinpäätöksen tekoa ohjaavien periaatteiden, tilinpäätöksen osien, tilinpäätöskirjauksien ja luovan laskentatoimen osioista. Aluksi käsitellään tilinpäätöksen tekoa ohjaavia periaatteita, joista keskeisin on hyvän kirjanpitotavan periaate. Seuraavaksi käsitellään, mitä osia tilinpäätökseen sisältyy. Tilinpäätöskirjauksien osiossa käsitellään sitä, mihin nämä kirjaukset perustuvat ja kuinka ne tehdään periaatteita noudattaen. Luovaa laskentatoimintaa käsittelevässä osiossa paneudutaan syvemmin luovuuden käsitteeseen, miten luovaa laskentatoimintaa on määritelty, mitkä seikat kirjallisuuden mukaan altistavat luoville ratkaisuille, millaisia luovia ratkaisuja on esiintynyt, mahdollisia motiiveja luovuuden käytölle sekä avataan luovuuden ja moraalien suhdetta.

Viitekehysten jälkeen esitellään tarkemmin tässä opinnäytetyössä käytetty tutkimusmenetelmä, tutkimuskohde, aineistonkeruu- ja aineiston analysointimenetelmä. Tämä opinnäytetyö toteutetaan laadullisena tutkimuksena, jossa tutkimuskohteena ovat tilitoimistokirjanpitäjät. Analysoitava aineisto kerätään teemahaastatteluina, jotka järjestetään verkkohaastatteluina.

Aineiston analyysistä esiin nousseet tutkimustulokset esitetään tutkimusmenetelmien esittelyn jälkeisessä luvussa. Tässä osiossa käsitellään tutkimuskysymystä kahdessa eri osassa. Ensin käsitellään aineiston analyysin perusteella tilitoimistoasiakkuuksissa esiintyviä luovan laskentatoimen menetelmiä. Sitten kerrotaan, millaisia erityispiirteitä tämän työn perusteella luovaan laskentatoimeen liittyy tilitoimistoasiakkuuksissa. Lopulta näistä tuloksista esitetään johtopäätöksiä tutkimusongelman ratkaisemiseksi.

1.3 Aikaisempia tutkimuksia aiheesta

Näsi (2017) on tuonut luovan laskentatoimen käsitettä suomenkieliseen tutkimuskirjallisuuteen. Hänen artikkelissaan käytettyä luovan laskentatoimen käsitemääritelmää käytetään vastaavasti tämän työn luovan laskentatoimen käsitemääritelmänä. Näsi asettaa myös

historialliseen kontekstiin luovan laskentatoimen käsitteen ja sen kehityksen antaen kokonaisvaltaisempaa käsitystä aikaisemmista tutkimuksista.

Virtanen (2002) käsittelee aihepiiriä hyvän kirjanpitotavan ja moraalien näkökulmasta. Virtasen väitöskirjalla on merkitystä etenkin, kun tässä työssä arvioidaan hyvän kirjanpitotavan kannalta luovan laskentatoimen menetelmien käyttöä.

Pääskykivi (2020) on gradussaan tutkinut luovan laskentatoimen esiintymistä mikro- ja pienyrityksissä tilintarkastuksen näkökulmasta. Työssään hän keskittyy erityisesti vuoden 2016 kirjanpitolaain uudistuksen vaikutuksiin luovan laskentatoimen esiintymiseen tämän kokoluokan kirjanpitovelvollisissa.

Melkko (2019) on käsitellyt kandidaatintutkielmassaan luovan laskentatoimen käsitettä ja pyrkinyt hahmottamaan, mihin teoreettiseen kontekstiin käsite asettuu. Hänen työssään luovaa laskentatointia on käsitelty erityisesti päämies-agenttiteorian kontekstissa.

1.4 Aiheen rajaus

Kuten aikaisemminkin on mainittu, tämä työ keskittyy erityisesti niin sanotulle harmaalle alueelle asettuviin luovan laskentatoimen menetelmiin ja niiden esiintymiseen sekä erityispiirteisiin tilitoimistoasiakkuuksissa. Tämän vuoksi tässä työssä käsitellään mikro- ja pienyrityksissä esiintyvää luovaa laskentatointia, sillä tämän yrityskokoluokan asiakkuuksista muodostuu merkittävin osa tilitoimistoasiakkuuksista. Myös konsernirakenteiden käsittely rajataan työssä käsittelyn ulkopuolelle, minkä vuoksi esimerkiksi taseen ulkopuolisia rahoitusratkaisuja ei käsitellä osana tätä työtä.

2 KIRJANPITOA JA TILINPÄÄTÖSTÄ OHJAAVAT PERIAATTEET

2.1 Kirjanpidon ja tilinpäätöksen tehtävä

Kirjanpidon ja tilinpäätöksen keskeisimpinä tehtävinä ovat erilläänpitotehtävä ja informaatiotehtävä. Kirjanpito muodostuu rahamääräisistä liiketapahtumista ja niitä todentavista tositteista. Tositteen oikeudellinen merkitys vastaa pöytäkirjaa. Kuten pöytäkirja toimii välineenä päätösten todentamisessa, tosite vastaavasti todentaa liiketapahtumaa. (Leppiniemi & Kisanlahti, 2016b.) Kirjaus on kirjanpitovelvollisen tahdonilmaisu tositteeseen pohjautuvasta liiketapahtumasta ja sen asianmukaisesta luonteesta. Yksittäisistä liiketapahtumista ja niitä todentavista tositteista on muodostuttava yhtenäinen kokonaisuus, jossa kirjausketju on aukoton. Kirjausketju on aukoton, kun kyetään porautumaan kirjanpitomerkinnästä, liiketapahtumasta ja tositteesta tuloslaskelmalle tai taseelle sekä päinvastoin tuloslaskelman tai taseen tilin saldosta kirjanpitomerkinnälle, liiketapahtumalle ja tositteelle. (HE 89/2015, 42, 45.)

Erilläänpitotehtävän mukaisesti kirjanpitovelvollinen muodostaa itsenäisen entiteettinsä. Entiteettiperiaatteeseen kuuluu perusoletus kirjanpitovelvollisen erilläänpitotehtävästä. Kirjanpitoon on merkittävä vain kirjanpitovelvolliselle kuuluvat tuotot, kulut, varat ja velat. (Leppiniemi & Kisanlahti 2017.) Erilläänpitotehtävä velvoittaa kirjanpitovelvollisen sisällyttämään tilikauden kirjanpitoonsa kaikki rahamääräiset liiketapahtumat (Leppiniemi & Kisanlahti 2016b).

Tilinpäätöksen informaatiotehtävän mukaan tilinpäätös laaditaan ensisijaisesti informoimaan kirjanpitovelvollisen sidosryhmien päätöksentekoa (Leppiniemi & Kisanlahti 2017). Tämä on osa laskentatoimen hyväksikäyttötehtävää, joka jaetaan rahoittajan- ja johdon laskentatoimeen, jossa rahoittajan laskentatoimi pohjautuu lainsäädäntöön. Tilinpäätös informoi yrityksen sidosryhmiä sen taloudellisesta asemasta ja tuloksesta sekä toimii pohjana varojen jaolle. (Ihantola & Leppänen 2018, 12.) Kirjanpitolain mukaisesti laadittu tilinpäätös toimii pohjana verotettavan tulon laskennalle, sillä kirjanpidon tilikauden tulos ei itsessään kelpaa verotettavan tulon lähtökohdaksi. Verolainsäädännön mukaan osa kirjanpitolain mukaisesti vähennyskelpoisista eristä eivät ole tuloverotuksessa vähennyskelpoisia. Kirjanpito saattaa toisaalta sisältää sellaisia tuottoja, jotka ovat tuloverotuksessa verovapaita, jotka on huomiotava yhdessä vähennyskeltottomien erien kanssa verotettavaa tuloa selvitetäessä. (Leppiniemi & Kisanlahti 2017.)

Talouslyksikön toiminta on jaettava periodisuuden periaatteen mukaisesti tilikausiin (Leppiniemi 2000, 96). Kirjanpitolain 1. luvun 4. §:ssä säädetään tilikauden kestosta. Tilikauden kesto on lähtökohtaisesti 12 kuukautta, kuitenkin siten, että tilikausi voi olla sitä muutettaessa maksimissaan 18 kuukautta tai alle 12 kuukautta. Kirjanpitovelvollisen liikkeiden tilikausien on vastattava toisiaan. Mikäli ammatin- tai liikkeenharjoittaja ei noudata kahdenkertaista kirjanpitoa, on tilikauden oltava tällöin kalenterivuosi. (L 30.12.1997/1336.)

2.2 Hyvä kirjanpilotapa

Kirjanpitolain (L 30.12.1997/1336) 1. luvun 3. § velvoittaa kirjanpitovelvollisen noudattamaan hyvää kirjanpilotapaa. Kirjanpitovelvollisia ovat yksityisoikeudelliset oikeushenkilöt, eli muun muassa osakeyhtiöt ja henkilöyhtiöt sekä yhdistykset ja säätiöt. Myös julkisoikeudelliset yhteisöt ovat kirjanpitovelvollisia muiden lakien perusteella esimerkiksi kuntalaki. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2016a). Hyvällä kirjanpilotavalla tarkoitetaan menettelytapaa, jossa suhtaudutaan pidättäytyvästi erikoisiin kirjauskäytäntöihin, sillä ne eivät ole mahdollisia ja eivät täten ole hyvän kirjanpilotavan mukaisia (Leppiniemi & Kaisanlahti 2016b). Hyvän kirjanpilotavan sisältö muodostuu kirjanpitoikäännöstä ja -teoriasta. Kirjanpitolautakunnan antamilla lausunnoilla ja yleisohjeilla on keskeinen rooli hyvän kirjanpilotavan tulkinnassa. Hyvää kirjanpilotapaa tulee noudattaa sekä tilinpäätöksessä, että juoksevassa kirjanpidossa. Kirjanpitolain uudistamistyöryhmän vuoden 1995 raportissa asetetaan hyvälle kirjanpilotavalla laveat raamit. Hyvä kirjanpilotapa käsittää kirjanpidon yleisperiaatteet, oikean ja riittävän kuvan sekä yleiset tilinpäätösperiaatteet. Näiden seikkojen vuoksi hyvää kirjanpilotapaa voidaan pitää yleisenä tapanormina. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2017.) Yleinen käytäntö ei kuitenkaan itsessään riitä täyttämään hyvän kirjanpilotavan vaadetta, vaan tavan on oltava tämän lisäksi hyvä (Leppiniemi & Kaisanlahti 2016a).

Leppiniemen (2000, 18) mukaan hyvän kirjanpilotavan neljä keskeisintä lähdettä asettuvat seuraavaan hierarkkiseen järjestykseen:

- kirjanpitoa ja tilinpäätöstä säätelevät lait,
- Kirjanpitolautakunnan antamat lausunnot ja ohjeet,
- kirjanpidon yleiset periaatteet ja
- arvopaperipörssien määräykset pörssiyhtiöille, ammattijärjestöjen ohjeistukset, kansainvälisesti merkittävien maiden tilinpäätössuosituksset.

Mikäli hierarkiassa alempana oleva lähde on ristiriidassa ylempiin nähden, on noudatettava ylempää lähdettä. (Leppiniemi 2000, 18.) Hyvän kirjanpitotavan ylimmän lähteen normisto muodostuu kirjanpitolaista (L 30.12.1997/1336), kirjanpitoasetuksesta (A 30.12.1997/1339) sekä asetuksesta pien- ja mikroyritysten tilinpäätöksessä esitettävistä tiedoista (A 30.12.2015/1753). Kirjanpitovelvollisen yhtiömuoto asettaa myös erityisiä velvoitteita tilinpäätöksen kannalta. Yhtiömuotoja sääteleviä lakeja ovat osakeyhtiölaki (L 21.7.2006/624), osuuskuntalaki (L 14.6.2013/421), laki avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä (L 29.4.1988/389), yhdistyslaki (L 26.5.1989/503) ja säätiölaki (L 24.4.2015/487). (Leppiniemi & Kisanlahti 2017.)

Kirjanpitolautakunnan tehtävänä on tulkita hyvän kirjanpitotavan käytännön soveltamista. Kirjanpitolautakunta antaa ohjeita ja lausuntoja kirjanpitovelvollisille kirjanpitolaisten soveltamisesta. Se antaa myös yleisohjeita yleisesti omasta aloitteestaan. Koska kirjanpitolakiin on kirjattu Kirjanpitolautakunnan valtuutus tulkita hyvää kirjanpitotapaa sen lausuntojen noudattaminen antaa luottamusta kirjanpitovelvollisen kirjanpidon toteuttamisesta hyvän kirjanpitotavan mukaisesti. (Leppiniemi & Kisanlahti 2017.)

Kirjanpidon yleisistä periaatteista säädetään kirjanpitolaissa. Näitä periaatteita ovat hyvä kirjanpitotapa, olennaisuusperiaate, oikea ja riittävä kuva sekä yleiset tilinpäätösperiaatteet. (Leppiniemi & Kisanlahti 2017.) Nämä periaatteet yhdessä hyvän kirjanpitotavan periaatteiden kanssa ohjeistavat kirjanpitovelvollisen tilinpäätöksen laadintaa.

Leppiniemen (2000, 68–69) mukaan hyvän kirjanpitotavan periaatteita ovat:

- jatkuvuuden periaate,
- menettelytapojen jatkuvuus,
- suoriteperuste,
- varovaisuuden periaate,
- realisointiperiaate,
- meno tulon kohdalle -periaate,
- luotettavuuden periaate,
- olennaisuuden periaate,
- taloudellisuuden periaate,
- asia ennen muotoa -periaate
- vertailtavuuden periaate,
- nopeuden periaate,

- vakaan rahanarvon periaate,
- merkityksellisyyden periaate,
- todennettavuuden periaate,
- periodisuuden periaate ja
- julkisuusperiaate.

Olennaisuuden periaate on suoriteperusteen kanssa liitännäinen periaate, jonka mukaan tilinpäätösinformaation kannalta vähäpätöisiä asioita ei tarvitse käsitellä äärimmäisen tarkasti (Leppiniemi & Kisanlahti 2016 b). Olennaisuutta määrittää informaation käyttäjän tilinpäätösinformaation perusteella tekemien johtopäätösten todennäköisyys. Seikka on olennainen, mikäli virhe tai ilmoittamatta jättäminen johtaa kohtuullisin oletuksin informaation käyttäjän tekemien johtopäätösten muuttumiseen. Olennaisuus onkin määritelty Kirjanpitolautakunnan lausunnoissa käänteisesti. Tämän määritelmän mukaan tieto ei ole olennainen, kun sen poisjätö tai siinä oleva virhe ei oletettavasti vaikuta tilinpäätösinformaation käyttäjän tekemiin johtopäätöksiin tilinpäätöksen perusteella. (Leppiniemi & Kisanlahti 2017.)

Olennaisuuden periaate on sisällytetty lainsäädäntöön vuoden 2015 Kirjanpitolain uudistuksen myötä. Olennaisuusperiaate on ollut kuitenkin keskeinen osa suomalaista kirjanpitokäytäntöä, mikä on näkynyt muun muassa Kirjanpitolautakunnan kannanotoissa. Olennaisuutta on arvioitava kirjanpitovelvollisen toiminnan laajuuden ja luonteen perusteella. Periaate sallii käytännön tasolla kirjanpitovelvollisen jaksotuskysymyksien arvioimisen informaation tuottaman hyödyn perusteella. Esimerkiksi Kirjanpitolautakunnan yleisohje suunnitelman mukaisista poistoista sallii hyödykeryhmäkohtaisen poistosuunnitelman käyttämisen erillisarvostuksen periaatteen vastaisesti. (Leppiniemi & Kisanlahti 2016 a, 133–135). Yleisohjeessa annettujen ohjeistusten mukaan pienet kirjanpitovelvolliset voivat myös soveltaa niin sanottua EVL-poistosuunnitelmaa, jossa suunnitelman mukaiset poistot pohjautuvat elinkeinoverolain säädöksiin. Edellytyksenä on kuitenkin, että tilinpäätöksen tavoite oikeiden ja riittävien tietojen (säädosmuutoksen myötä oikea ja riittävä kuva) antamisesta ei vaarannu. (KILA 16.10.2007, 30–34.)

Kirjanpitolautakunnan antamien ohjeiden ja lausuntojen perusteella on tulkittu, että olennaisuuden suhteellinen mitta on noin 10 %:n muutos kirjanpitoerässä. On huomioitava myös taustan luonne kirjanpitovelvolliseen nähden, kun arvioidaan olennaisuutta. (Leppiniemi 2000, 75–76.)

Suoriteperuste on lähtökohtainen kirjausperuste. Suoriteperusteella tarkoitetaan menon ja tulo syntyhetkeä. Meno syntyy, kun suorite vastaanotetaan ja tulo, kun suorite luovutetaan. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2016 a.) Tilinpäätöksen on oltava suoriteperusteinen, kuitenkin niin, että vähäiset poikkeamat suoriteperusteesta ovat sallittuja. Suoriteperusteisuus todennetaan käytännössä rahti- tai muita asiakirjoja hyödyntäen. (Leppiniemi 2000, 57.)

Varovaisuuden periaatteeseen kuuluu, että tilinpäätöksessä huomioidaan vain tilikauden aikana toteutuneet voitot sekä kulujen osalta on otettava huomioon poistot, arvonalentumiset sekä ennalta arvioitavat vastuut ja menetykset, eli pakolliset varaukset (Leppiniemi 2000, 49). Varovaisuuden periaatetta voidaan kuvata epäsymmetriseksi, eli tuloslaskelmassa huomioidaan ainoastaan tilikauden aikana varmuudella toteutuneet tuotot, kun taas menojen osalta kirjaamiseen vaikuttavat niiden toteutumisen todennäköisyys (Leppiniemi & Kaisanlahti 2016, 145).

Realisointiperiaate tarkoittaa menojen ja tulojen syntymisen osalta, että ainoastaan sellaiset liiketapahtumat, jotka pohjautuvat vaihdantaan, kirjataan tuloslaskelmalle. Tulon ja menon realisoituminen tarkoittaa, että taloudellinen tapahtuma on pysyvä ja se tulo tai meno kohdistuu talousyksiköstä nähden ulkopuoliseen tahoon. Hallussapito ei realisointiperiaatteen mukaan voi synnyttää tuloa. Meno syntyy edeltävää vastaavasti realisointiperiaatetta noudattaen. (Leppiniemi 2000, 70–71).

Luotettavuuden periaate merkitsee sitä, että tilinpäätösinformaatio ei saa sisältää huomattavia virheitä tai puutteita. Tilinpäätösinformaation oikeellisuuden todentamiseksi on kirjanpitoasetukseen sisällytetty vaatimus tase-erittelystä ja liitetiedoista. Tase-erittely ei kuitenkaan ole tilinpäätöksen julkaistavaa informaatiota. (Leppiniemi 2000, 72).

Täydellisyyden periaatteen noudattaminen edellyttää, että kirjanpidossa ja tilinpäätöksessä ovat kaikki kirjanpitovelvollisen liiketapahtumat, omaisuus sekä velat (Leppiniemi 2000, 74). Täydellisyyden periaate vastaa entiteettiperiaatteen toteutumista. Mikäli kirjanpidon ulkopuolelle jätetään tahallisesti tai tahattomasti liiketapahtumia, jotka kuuluvat kirjanpitovelvolliselle, toimitaan vastoin täydellisyyden periaatetta. Tämä johtaa siihen, että kirjanpitovelvollisen tulos sisältää virheen.

Meno tulo kohdalle -periaatteesta säädetään kirjanpitolaissa. Kirjanpitolain 5. luvun 1 §:n mukaan, tilikauden aikaisten tuottojen tuloslaskelmaan kirjauksen periaatteena on, että näistä

tuotoista on vähennettävä niihin laskentakauden aikana kohdistuneet menot, joista ei kerry tulevana tilikausina tuloa. Menot, jotka tuottavat tuloa useamman tilikauden aikana aktivoidaan taseelle. (L. 30.12.1997/1336.) Periaate on lähtökohtainen peruste menojen aktivoimiselle (Leppiniemi & Kaisanlahti 2016, 197). Poikkeuksina voidaan tuloslaskelmalle kirjata kuukausi tuloksenjärjestelyyn liittyviä verotusperusteisia eriä, kuten suunnitelman ylittävät poistot sekä vapaaehtoiset varaukset (Leppiniemi 2000, 72).

2.3 Tilinpäätösperiaatteet

Tilinpäätösperiaatteita ovat kirjanpitolain (L 30.12.1997/1336) 3. luvun 3. §:n mukaisesti:

- oletus toiminnan jatkuvuudesta,
- johdonmukaisuus,
- sisältöpainotteisuus,
- varovaisuus,
- tasejatkuvuus,
- suoriteperuste,
- erillisarvostus ja
- netottamiskielto.

Toiminnan jatkuvuuden periaate (going concern) tarkoittaa, että tilinpäätöksen laadinnan lähtökohtana on oletus kirjanpitovelvollisen toiminnan jatkuvuudesta kuviteltavissa olevan ajan (Leppiniemi & Kaisanlahti 2016a, 138). Toiminnan jatkuvuuden periaate vaikuttaa erityisesti pysyvien vastaavien aktivointiin sekä poistosuunnitelmien laadintaan. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2016a, 138).

Johdonmukaisuuden periaate (consistency of presentation) edellyttää, että tilinpäätöksiin liittyvät laajuus-, mittaus-, arvostus-, ja kohdistamisongelmat tulee ratkaista samoja periaatteita noudattaen tilikausittain (Leppiniemi & Kaisanlahti 2016a, 139). Edellä mainituissa menettelytavoissa havaittu virhe on kuitenkin korjattava, sillä johdonmukaisuuden periaate ei oikeuta jatkamaan havaitun virheellisen menettelytavan soveltamista. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2016a, 139).

Sisältöpainotteisuus (substance over form) tarkoittaa, että oikeudellisen muodon sijaan sopimuksen tai liiketapahtuman tosiasiallinen luonne määrittää liiketapahtuman esittämistavan.

Tällä tilinpäätösperiaatteella pyrkimyksenä on ehkäistä valeoikeustoimien kirjaamista niiden oikeudelliseen muotoon tilinpäätöksessä. (Leppiniemi & Kaisanlahti, 2016a 139–140.)

Varovaisuuden periaatteen (prudence) mukaan ainoastaan tilikauden aikana realisoituneet voitot saadaan kirjata tilinpäätökseen ja aktivoitujen erien arvonalentumiset, velkojen arvonnäykset ja päättyneeseen tai edeltäneisiin tilikausiin liittyvät ennalta arvioitavissa olevat menetykset tai vastuut tulee ottaa huomioon osana tilinpäätöstä. Varovaisuuden periaate johtaa tilinpäätöksen tuottojen ja kulujen kirjausten epäsymmetrisyyteen. Tilinpäätökseen kirjataan vain varmasti toteutuneet tuotot ja toisaalta kulujen kirjaukseen vaikuttaa niiden todennäköisyys. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2016a, 145.)

Tasejatkuvuus tarkoittaa, että tilikauden päättänyt tase toimii perustana seuraavan tilikauden tilinavaukselle. Mikäli aikaisemman tilikauden kirjanpidossa havaitaan virhe, on korjaus tehtävä oman pääoman kirjauksena. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2017.)

Suoriteperuste (accrual basis of accounting) merkitsee sitä, että tilinpäätöksessä on esitettävä tilikaudelle kuuluvat kulut ja tuotot. Tämä tarkoittaa lasku- ja maksuperusteisten liiketapahtumien oikaisemista suoriteperusteisiksi. Suoriteperusteesta poiketaan vain siinä tapauksessa, jos laki sitä edellyttää. Näin on pitkän valmistusajan hyödykkeiden myyntitulon tuloutuksen ja osatuloutuksen saralla. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2016a, 142.)

Erillisarvostuksen periaatteen mukaisesti taseen vastaaviin ja vastattaviin kuuluvat erät ja ne hyödykkeet, jotka niihin sisältyvät, on arvostettava erikseen. Tämä tarkoittaa, että poistosuunnitelmat on tehtävä jokaiselle hyödykkeelle erikseen. Periaatteen mukaisesti myös vaihto- ja rahoitusomaisuus on arvostettava erikseen. Yksittäisen erän hyödykkeen arvonalentumista ei voida hyvittää toisen erään sisältyvän hyödykkeen arvonnousulla. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2017.)

Netottamiskiellon mukaan tilinpäätöksessä on esitettävä tuotot ja kulut täydessä määräsään, sillä niiden vähentäminen toisistaan johtaisi oikean ja riittävän kuvan kannalta virheellisen kulurakenteen muodostumiseen. Erien netottaminen on sallittua vain siinä tapauksessa, jos se johtaa oikean ja riittävän kuvan saavuttamiseen. Vastaavasti mikäli kirjanpitovelvollisella on velkaa samalle taholle, jolle kirjanpitovelvollisella on saamista, on nämä erät ilmoitettava taseessa erikseen. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2017.)

2.4 Oikea ja riittävä kuva

Kirjanpitolakiin 3. luvun 2. §:ään on sisällytetty periaate tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen oikeasta ja riittävästä kuvasta (true and fair view):

”Tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen tulee antaa oikea ja riittävä kuva toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta olennaisuusperiaatteen mukaisesti ottaen huomioon kirjanpitovelvollisen harjoittama toiminnan laajuus.

Jollei muualla tässä laissa säädettyjen velvoitteiden noudattaminen aikaansaa 1 momentissa tarkoitettua oikeaa ja riittävää kuvaa, kirjanpitovelvollisen on ilmoitettava sitä varten tarpeelliset seikat liitetiedoissa ottaen huomioon, mitä 2a §:ssä säädetään.

Jos tämän lain muun kuin 3 §:n säännöksen noudattaminen vaarantaisi merkittäväällä tavalla oikean ja riittävän kuvan antamisen, sitä ei sovelleta. Asianomainen säännös on yksilöitävä liitetiedoissa sekä annettava selvitys soveltamatta jättämisen perusteista ja vaikutuksista toiminnan tulokseen ja taloudelliseen asemaan.” (L 30.12.1997/1336).

Vaatimus oikeasta ja riittävästä kuvasta käsittää kaikki kirjanpitovelvolliset. Oikean ja riittävä kuvan toteutumista arvioidaan koko tilinpäätöksen kannalta. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2016a, 129–130.)

Kirjanpitolain 2016 muutossäädöksessä lakiin kirjattiin sanamuotoinen tarkennus, jossa ”oikeat ja riittävät tiedot” korvattiin ”oikealla ja riittävällä kuvalla”. Pääasiallinen peruste muutokselle oli lakitekninen, eikä lainsäätäjät katsonut sen aiheuttavan muutoksia kirjanpitoikäntäntöihin. (HE 89/2015, 52.)

Ihantolan ym. (2018, 46) mukaan suomalainen kirjanpito- ja tilinpäätöskäytäntö on jaettavissa puiteoletuksiin, laskentaperiaatteisiin ja informaation sisältö ja esittämistä koskeviin periaatteisiin. Heidän mukaansa informaation sisältöä ja esittämistä ohjaavat periaatteet perustuvat informaation käyttäjän näkökulmaan. Vaatimus oikeasta ja riittävästä kuvasta on sidoksissa kirjanpitovelvollisen harjoittamaan toimintaan ja informaatiotarpeisiin. Rasinahon (2018) mukaan oikeaa ja riittävää kuvaa arvioitaessa on huomioitava olennaisuusperiaate, tarpeellisten tietojen ilmoittaminen osana liitetietoja, kirjanpitovelvollisen toimiala sekä toiminnan laatu, toiminnan laajuus ja tilinpäätösinformaation käyttäjien tietotarpeet. Leppiniemi ja Kaisanlahti (2017) kirjoittavat, että kirjanpitolain uudistamistyöryhmän vuoden 1995 raportti kuvaa oikeaa ja riittävää kuvaa dynaamiseksi käsitteeksi, joka muuttuu sen osien muuttuessa ja

informaation lisääntyessä. Tilinpäätöksen oikea ja riittävä kuva perustuu yritysjohton ymmärrykseen ja oikeellisuutta varmentavan tilintarkastajan arvioon, joidenka vastuut oikeasta ja riittävästä kuvasta korostuvat yhteisöläinsäädännössä ja tilintarkastuslaissa.

Oikean ja riittävän kuvan tavoitteesta on luovuttu mikroyritysten osalta EU:n vuoden 2013 tilinpäätösdirektiivin niin sanottuun suojasatamasäännökseen pohjautuen. Mikroyrityksien tilinpäätösten katsotaan antavan oikean ja riittävän kuvan, mikäli tilinpäätös on laadittu pien- ja mikroyrityksiä koskevan asetuksen 1. ja 4. lukujen pykälää noudattaen. Tämä ei kuitenkaan anna oikeutta merkitä totuudenvastaisia seikkoja mikroyritysten tilinpäätöksiin. (Leppiniemi & Kisanlahti 2016, 132–133.) Rönkön (2017) mukaan ainoastaan suojasatamasäännöksen mukaisten liitetietojen ilmoittamisen sijaan saattaa olla tarpeellista yrityksen ja omistajien edun kannalta ilmoittaa liitetiedoissa sellaisia seikkoja, jotka parantavat lukijan ymmärrystä mikroyrityksen toimintaedellytyksistä. Hänen mukaansa keskittyminen olennaisten tietojen ilmoittamisesta saattaa hämärtyä osana suojasatamasäännöksen pohdintaa. Hänen mukaansa olisi syytä keskittyä muun muassa taseen ulkopuolisten vastuiden, lähipiiritapahtumien ja tilikauden päättymisen jälkeiset olennaisten tapahtumien ilmoittamiseen. Rekola-Niemisen (2017) näkemys vastaa Rönkön näkemystä, kun häneltä tiedusteltiin tilikauden lopulla tapahtuneen vesivahingon ilmoittamista osana pien- ja mikroyrityksien asetuksen mukaisia liitetietoja. Hänen mukaansa, vaikka pien- ja mikroyritysten asetus ei edellytä mikroyrityksiltä tilikauden aikana tapahtuneiden vahinkojen ilmoittamista, lisätietojen antaminen tilinpäätöksen liitetiedoissa saattaa olla tarpeen ja on mahdollisesti myös yrityksen edun mukaista.

3 TILINPÄÄTÖS

3.1 Kirjanpitovelvollisten kokoluokat

Kirjanpitovelvollisen kokoluokka vaikuttaa tilinpäätöksessä esitettävien tietojen laajuuteen ja toimintakertomuksen sekä rahoituslaskelman laadintavelvoitteeseen. Suuryrityksiä koskevat laajat raportointivaatimukset. Toisaalta pien- ja mikroyrityksille on annettu lievennyksiä tilinpäätöksen sisällöstä kirjanpitovelvollisen kokoon perustuen. (Ihantola & Leppänen 2018, 17.) Alla olevassa taulukossa 1 on esitetty tilinpäätöksen osien ja toimintakertomuksen esittämisselvoitteet ja lainsäädäntö, johon velvoite perustuu kirjanpitovelvollisten kokoluokittain.

Taulukko 1. Tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen laadintavelvollisuus (mukailien Ihantola & Leppänen 2018, 157).

	Mikroyritys	Pienyritys	Keskikoinen yritys	Suuryritys	Lisätiedot
Toimintakertomus	Ei, merkittävät tiedot ilmoitetaan liitetiedoissa.	Ei, oikeaan ja riittävään kuvaan vaadittavat tiedot esitetään liitetietona.	Kirjanpitolain mukaan laadintavelvollinen.	Kirjanpitolain mukaan laadintavelvollinen.	Laadittava, mikäli kirjanpitovelvollinen on yleisen edun kannalta merkittävä yhtiö tai julkinen osakeyhtiö.
Tuloslaskelma	PMA (lyhennysmahdollisuus)	PMA	KPA	KPA	
Tase	PMA (lyhennysmahdollisuus)	PMA	KPA	KPA	
Rahoituslaskelma	Ei	Ei	Ei	KPA	Laadittava, mikäli kirjanpitovelvollinen on yleisen edun kannalta merkittävä yhteisö.
Liitetiedot	PMA, ei tarvetta ilmoittaa käyvän arvon tietoja.	PMA	KPA	KPA	

Kirjanpitolain tarkoittamia mikroyrityksiä ovat yritykset, joiden päättyneellä ja sitä edeltäneellä tilikaudella on ylittynyt enintään yksi seuraavista raja-arvoista tilinpäätöshetkellä:

- taseen loppusumma 350 000 euroa,
- liikevaihto 700 000 euroa tai
- tilikauden aikana palveluksessa on ollut keskimäärin 10 henkilöä (L 30.12.1997/1336).

Pienyrityksiä ovat kirjanpitolain mukaan kirjanpitovelvolliset, joiden sekä päättyneellä että välittömästi edeltäneellä tilikaudella ylittyy enintään yksi seuraavista raja-arvoista tilinpäätöshetkellä:

- taseen loppusumma 6 000 000 euroa,
- liikevaihto 12 000 000 euroa tai
- tilikauden aikana palveluksessa on keskimäärin 50 henkilöä (L 30.12.1997/1336).

Suuryrityksiä ovat ne kirjanpitovelvolliset, joiden sekä päättyneellä että välittömästi edeltäneellä tilikaudella vähintään kaksi seuraavista raja-arvoista on ylittynyt tilinpäätöshetkellä:

- taseen loppusumma 20 000 000 euroa,
- liikevaihto 40 000 000 euroa tai
- tilikauden aikana palveluksessa on keskimäärin 250 henkilöä (L 30.12.1997/1336).

Yleisen edun kannalta merkittäviä yhteisöjä ovat kirjanpitolain mukaan:

- suomalaiset yhteisöt, joidenka liikkeeseen laskemat osakkeet, velkakirjat tai muut arvopaperit ovat julkisen kaupan kohteena arvopaperimarkkinalain sääntelemillä markkinoilla,
- luottolaitokset ja
- vakuutusyhtiöt (L 30.12.1997/1336).

Pien- ja suuryrityksen kokoluokkien väliin jääviä yrityksiä kutsutaan keskikokoisyrityksiksi. Tätä kokoluokkaa ei mainita kirjanpitolaissa. Näiden kirjanpitovelvollisten liikevaihto on 12–40 meur, taseen loppusumma 6–20 meur ja palveluksessa on 50–250 henkilöä. (Rasinaho 2018.)

3.2 Tilinpäätöksen sisältö

Kirjanpitovelvollisen tilikauden kirjanpitomerkinnot kootaan dokumenttiin, jota kutsutaan tilinpäätökseksi. Tilinpäätös pitää sisällään tilikauden tuloksen muodostumista kuvaavan

tuloslaskelman, tilinpäätöshetken taloudellista asemaa kuvaavan taseen, varojen käyttöä ja hankintaa kuvaavan rahoituslaskelman sekä näitä täydentävät liitetiedot. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2017.) Rahoituslaskelma on osa tilinpäätöstä, mikäli yhtiö on kirjanpitolaissa tarkoitettu suuryritys tai yleisen edun kannalta merkittävä yhteisö (Leppiniemi & Kaisanlahti, 2016a, 80). Kirjanpitolaissa sekä erityislainsäädännössä säädetään myös toimintakertomuksen laatimisen velvoitteesta (Leppiniemi & Kaisanlahti 2017). Toimintakertomuksessa on kuvattava yhtiön toiminnan kehittymistä, tuloksellisuutta sekä yhtiön tulevaisuuden kannalta merkittäviä riskitekijöitä. Toimintakertomus on erillinen dokumentti, jolla voidaan viitata tilinpäätökseen tai päinvastoin. Sen pääasiallinen tarkoitus on varmistaa oikean ja riittävän kuvan antamisen tavoitetta yhtenäisenä kokonaisuutena tilinpäätöksen kanssa. (Leppiniemi & Kaisanlahti, 2016a 119–121.) Pienyhtiöt ovat vapautettuja EU:n tilinpäätösdirektiiviin pohjautuvan pien- ja mikrotyritysten tilinpäätöksiä säätelevän asetuksen mukaisesti toimintakertomuksen laatimisen velvoitteesta (Leppiniemi & Kaisanlahti 2017). Näiden lisäksi tilinpäätöksen ainestoa varmentaa tase-erittely, jossa eritellään seuraavalle tilikaudelle siirtyvien tase-erien saldojen sisältö, joka ei sisälly julkaistavaan tilinpäätökseen (Ihantola & Leppänen 2018, 156).

Tilikautta koskevan tilinpäätösinformaation tulee olla informaation käyttäjällä saatavilla riittävällä nopeudella, sillä informaation ajantasaisuus on tarpeellista tilinpäätöksen perusteella tehtävien päätösten kannalta (Leppiniemi 2000, 93). Kirjanpitolain 3. luku 6. § asettaa tilinpäätökselle ja toimintakertomuksen laatimiselle neljän kuukauden aikarajan tilikauden päättymisestä (L 30.12.1997/1336).

3.2.1 Tuloslaskelma

Tuloslaskelma kuvaa kirjanpitovelvollisen tilikauden toiminnan tuloksen muodostumista ryhmittelemällä kuluerät vähennyslaskumuodostelmaksi (Ihantola & Leppänen 2018, 39–40). Kululajikohtaisessa tuloslaskelmassa liikevaihdosta ja liiketoiminnan muista tuotoista vähennetään liiketoiminnan kulut neljässä erässä, materiaalit ja palvelut, henkilöstökulut, poistot ja arvonalentumiset ja liiketoiminnan muut kulut, jolloin tuloksena on ydinliiketoiminnan tulos, eli liiketulos. Liiketuloksesta vähennetään rahoituskulut ja lisätään rahoitustuotot. Tästä on edelleen vähennettävä verotusperusteiset tilinpäätössiirrot muut välittömät verot ja tuloverot, jolloin viimeiselle riville jää tilikauden tulos. (Ihantola & Leppänen 2018, 39–40.) Tuloslaskelman esittämisjärjestys perustuu menojen vähentämiseen niiden taloudellisessa

etuoikeusjärjestyksessä (Leppiniemi & Kaisanlahti 2017). Eli mitä ylempänä tuloslaskelmaa erä on, sitä tiiviimpi yhteys sillä on liikevaihdon kerryttämiseen.

Tuloslaskelma voidaan esittää joko kululajikohtaisen tai toimintokohtaisen kaavan muodossa. Valittua esittämistapaa tulee noudattaa tilikausien välillä ja muutos on mahdollista ainoastaan perustelluista syistä johtuen menettelytapojen jatkuvuuden periaatteen mukaisesti. (Ihantola & Leppänen 2018, 39.) Alla olevassa taulukossa on esitetty kululaji- ja toimintokohtaiset tuloslaskelmakaavat kirjanpitoasetuksen mukaisesti laadittuna (taulukko 2).

Taulukko 2. Kirjanpitoasetuksen mukaiset tuloslaskelmakaavat (A 30.12.1997/1339).

Kululajikohtainen tuloslaskelma	Toimintokohtainen tuloslaskelma
LIKEVAIHTO	LIKEVAIHTO
Valmiiden ja keskeneräisten tuotteiden varaston muutos	Hankinnan ja valmistuksen kulut
Valmistus omaan käyttöön	Bruttokate
Liiketoiminnan muut tuotot	Myynnin ja markkinoinnin kulut
Materiaalit ja palvelut	Hallinnon kulut
Henkilöstökulut	Liiketoiminnan muut tuotot
Poistot ja arvonalentumiset	Liiketoiminnan muut kulut
Liiketoiminnan muut kulut	LIKEVOITTO (-TAPPIO)
LIKEVOITTO (-TAPPIO)	Rahoitustuotot ja -kulut
Rahoitustuotot ja -kulut	VOITTO/TAPPIO ENNEN TILINPÄÄTÖS-SIIRTOJA JA VEROJA
VOITTO/TAPPIO ENNEN TILINPÄÄTÖS-SIIRTOJA JA VEROJA	Tilinpäätössierrot
Tilinpäätössierrot	Tuloverot
Tuloverot	Muut välittömät verot
Muut välittömät verot	TILIKAUDEN TULOS
TILIKAUDEN TULOS	

Tuloslaskelman esittämistapaan on annettu huojennuksia, mikäli esittämistavan muutoksella ei ole olennaisia vaikutuksia oikean ja riittävän kuvan antamiselle. Tuloslaskelman muita eriä kuin liikevaihtoa, välisummia ja tilikauden tulosta on mahdollista yhdistellä, mutta tässä yhteydessä on kuitenkin huomioitava Kirjanpitolautakunnan yleisohjeen mukainen vähämerkityksellisyyden suppea tulkinta. Suppealla tulkinta merkitsee sitä, että esittämisen ollessa epäselvää on erät esitettävä erikseen. Yhdistelymahdollisuus koskee enimmäkseen mikro- ja pienyrityksiä. Pien- ja mikroyritysten asetuksen mukaisesti laaditun toimintokohtainen tuloslaskelma on myös mahdollista aloittaa omalta riviltään, jota nimitetään *bruttotulokseksi*, jolloin liikevaihtoa ja ostoja ei esitetä omina riveinään tuloslaskelmalla. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2018, 42.)

Tuloslaskelman ylin rivi muodostuu liikevaihdosta. Liikevaihto on kirjanpitovelvollisen toiminnan volyyymiä kuvaava luku, joka pitää sisällään talousyksikön varsinaisesta toiminnasta kertyneet tuotot. Varsinaisen toiminnan kriteerinä on, että myyntituotot saadaan vaihto-omaisuuden myynneistä kertyneistä vastikkeista. Toiminnan on oltava suunnitelmallista ja jatkuvaa, jotta kertyneet tuotot katsotaan liikevaihdoksi. Liikevaihdosta on vähennetty arvonlisävero, annetut alennukset sekä myynnin volyyymiin perustuvat verot, eli luku on verrattain bruttoperusteinen. Mikäli tilinpäätös laaditaan suoriteperusteisesti, liikevaihtoa koskee ehdoton suoriteperusteisuus. (Leppiniemi & Kisanlahti 2016b.)

Tuloslaskelman rivi liiketoiminnan muut tuotot käsittävät kirjanpitovelvollisen sellaiset tuotot, joilla on yhteys varsinaiseen toimintaan, mutta niiden ei katsota kuitenkaan olevan osa sitä. Tällaisia tuottoja voivat olla muun muassa kirjanpitovelvollisen saamat vuokratuotot, vakuutuskorvauksina saadut toiminnan keskeytymiskorvaukset tai pysyvien vastaavien myyntivoitot. (Leppiniemi & Kisanlahti 2017.)

Materiaalien ja palvelujen erä koostuu kahdesta ryhmästä, *aineet, tarvikkeet ja tavarat* sekä *ulkopuoliset palvelut*. Perusteena jaolla erien välillä hankinnoissa on hankittujen tavaroiden ja palveluiden suhde. Ominaista materiaalien ja palvelujen erälle on, että näillä hankinnoilla on suurin yhteys kirjanpitovelvollisen liikevaihdon kumuloitumiseen tuloslaskelmassa esitettävistä eristä. (Leppiniemi & Kisanlahti 2016b.) Aineet, tarvikkeet ja tavarat jakaantuvat tilikauden aikaisten ostojen ja varaston muutoksen eriin. Varaston muutoksella oikaistaan tilikauden aikaiset ostot vastaamaan tilikauden aikaisen liikevaihdon määrää, jolloin ostomeno oikaistaan ostokuluksi. Ulkopuolisiin palveluihin sisältyvät työmenopitoiset hankinnat, joista kirjanpitovelvollinen ei pidätä työantajamaksuja. (Leppiniemi & Kisanlahti 2017.)

Henkilöstökulut jaetaan palkkoihin ja palkkioihin sekä henkilösivukuluihin. Palkkoihin ja palkkioihin merkitään ennakonpidätyksen alaiset palkat ja palkkiot, joista kirjanpitovelvollinen tilittää sosiaaliturvamaksun. Henkilösivukulut pitävät sisällään palkoista ja palkkioista syntyvät lakisääteiset vastuut, kuten sosiaaliturvamaksun ja eläkemaksut. Näiden lisäksi vapaaehtoiset henkilövakuutusmaksut merkitään henkilösivukulujen erään. (Leppiniemi & Kisanlahti 2017.)

Poistojen ja arvonalentumisten erä jaetaan kolmeen eri ryhmään: suunnitelman mukaiset poistot, vaihtuvien vastaavien poikkeukselliset arvonalentumiset sekä arvonalentumiset pysyvistä vastaavista. Aktivoidut hankintamenot poistetaan vaikutusaikanaan suunnitelman

mukaisina poistoina, eli taseelle aktivoitunut pysyvät vastaavat, kirjataan kuluksi poistosuunnitelmaa noudattaen. Mikäli vaihto-omaisuuteen kirjattuja eriä vahingoittuu poikkeuksellisesti, on tällöin kirjattava vaihtuvien vastaavien arvonalentuminen. Mikäli pysyviin vastaaviin aktivoituun hankintaan ei enää liity tulonodotusta tai hankinta ollaan myymässä kirjanpitoarvoa alemmalla hinnalla, on kirjattava arvonalentuminen kuluksi. Tämän lisäksi pysyvien vastaavien eristä, joista ei lainkaan tehdä poistoja, tehdään pysyvien vastaavien arvonalentumiskirjaus niiden arvon ollessa alentunut kirjanpitoarvoon nähden. (Leppiniemi & Kisanlahti 2016b.)

Liiketoiminnan muut kulut sisältävät ne kuluerät, joille ei ole tuloslaskelmassa omaa erillisryhmäänsä. Tähän erään sisältyvät yritystoiminnan yleiskulut, kuten hallinto-, toimitila- ja ajoneuvokulut. Liiketoiminnan muut kulut ja ulkopuoliset palvelut eroavat toisistaan siten, että liiketoiminnan muut kulut liittyvät kirjanpitovelvollisen toimintaan kokonaisuudessaan, kun taas ulkopuoliset palvelut liittyvät kirjanpitovelvollisen myymien tuotteiden valmistukseen. (Leppiniemi & Kisanlahti 2017.)

Rahoitustuottojen esittämisestä olennaista on, että korko- ja rahoitustuotot tulee eritellä siten, että tuloslaskelmasta saadaan selville ne tuotot, jotka liittyvät saman konsernin yrityksiin. Vastaavaa esittämistapaa on noudatettava rahoituskulujen osalta. (Leppiniemi & Kisanlahti, 2017.) Korkokuluiksi katsotaan sellaiset kulut, jotka ovat aikasidonnaisia ja perustuvat kirjanpitovelvolliselle luovutettuihin pääomiin. Korkokulut jaksotetaan ja kirjataan tuloslaskelmalle kuluksi. Jos korkokulu on ehdollinen, se voidaan esittää osana tuloslaskelmaa, mikäli koron suorittamisen ehdot täyttyvät. (Leppiniemi & Kisanlahti 2016b.)

Tilinpäätössiirtojen erä käsittää tuloksenjärjestelyistä tehtyjä kirjauksia, joihin on oltava verotusperusteinen syy. Erä jakaantuu poistoeron muutokseen sekä verotusperusteisiin varauksiin. (Leppiniemi & Kisanlahti, 2018, 257.) Kirjanpitolain 5. luvun 12. §:ssä sallitaan suunnitelman ylittävien poistojen käyttö (L 30.12.1997/1336). Elinkeinoverolaki asettaa suunnitelman mukaisille poistoille verotuksessa hyväksyttävät rajat, jotka muodostuvat kirjanpidossa tehtyjen poistojen määrästä. Tämä kokonaispoisto sisältää suunnitelman mukaiset poistot sekä mahdollisuuden käyttää suunnitelman ylittäviä poistoja elinkeinoverolain sallimissa rajoissa. Nämä poistorajat ja menetelmät määrittellään elinkeinoverolaissa poistohyödykekohtaisesti. Suunnitelman ylittävistä poistoista kertynyttä poistoeroa on mahdollista käyttää tuloksenjärjestelyyn kokonaispoistoja vähentävänä eränä kuitenkin siten, että tuloutus vastaa enintään suunnitelman mukaista poistoa. (Leppiniemi & Kisanlahti 2016a, 237–238.)

Verotusperusteisia varauksia kirjanpitolain 5. luvun 15. §:n mukaan ovat investointi-, toiminta tai muu verotusperusteinen varaus (L 30.12.1997/1336). Investointivarauksen tarkoituksena on kattaa investoinnin hankintamenoa muun muassa jälleenhankintavarauksena. Toimintavarauksen käytön mahdollisuus koskettaa ainoastaan liikkeiden- ja ammattienharjoittajia. Varauksen perustana on tilikauden aikana maksetut ennakonpidätyksen alaiset palkat. Muut varaukset käsittävät muun muassa takuuvarauksen ja hinnanlaskuvarauksen. (Leppiniemi & Kisanlahti 2016a, 249–250.)

3.2.2 Tase

Tase kuvaa kirjanpitovelvollisen tilinpäätöshetken taloudellista asemaa (Ihantola & Leppänen 2018, 40). Taseen esittämisjärjestystä määrittää likvidisyysjärjestys; mitä ylempänä taseen erä on, sitä epälikvidimmistä erästä on kyse. Tämä pätee sekä taseen vastaavaa-, että vastattavaa-puolella. (Leppiniemi & Kisanlahti 2017.) Alla olevassa taulukossa on eritelty kirjanpitoasetuksen mukainen tasekaava pääotsikkotasolla (taulukko 3).

Taulukko 3. Kirjanpitoasetuksen (A 30.12.1997/1339) mukainen tasekaava.

Vastaavaa	Vastattavaa
Pysyvät vastaavat	Oma pääoma
Aineettomat hyödykkeet	Osake-, osuus- tai muu vastaava pääoma
Aineelliset hyödykkeet	Ylikurssirahasto
Sijoitukset	Arvonkorotusrahasto
Vaihtuvat vastaavat	Muut rahastot
Vaihto-omaisuus	Edellisten tilikausien voitto (tappio)
Saamiset	Tilikauden voitto (tappio)
Rahoitusarvopaperit	Tilinpäätössiirtojen kertymä
Rahat ja pankkisaamiset	Pakolliset varaukset
	Vieras pääoma

Vastaavaa-puolella esitetään kirjanpitovelvollisen omaisuuserät. Nämä erät jakaantuvat kahden kategoriaan pysyviin- ja vaihtuviin vastaaviin. Pysyvät vastaavat ovat omaisuuseriä, joiden odotetaan tuottavan tuloa useana tilikautena. Vaihtuvat vastaavat taas sisältää vaihto-omaisuuden sekä rahoitusomaisuuden. Vaihtuvissa vastaavissa esitettävät saamiset jaetaan pitkä- ja lyhytaikaisiin, jossa rajana on vuosi. (Ihantola & Leppänen 2018, 41.)

Pysyvien vastaavien aineettomat hyödykkeet sisältävät kehittämismenot, aineettomat oikeudet, liikearvon ja muut aineettomat hyödykkeet (Leppiniemi & Kisanlahti 2018, 169). Kehittämismenot ovat yrityksen kaupallista toimintaa varten tarkoitettujen tuotteiden tai palveluiden

suunnittelusta ja kehittämisestä aiheutuneiden menojen aktivoinnin erä (Ihantola & Leppänen 2018, 170). Kehittämismenoihin luetaan kehityshankkeeseen kohdistettavissa olevat henkilöstökulut, käytetyt aineet ja tarvikkeet, palvelut, toiminnassa käytettyjen pysyvien vastaavien poistot, toiminnassa hyödynnettävien patenttien ja lisenssien poistot sekä kohdistettavissa olevat yleiskustannukset (Leppiniemi & Kaisanlahti 2018, 170). Kirjanpitolaki rajoittaa osakeyhtiön ja osuuskunnan vapaan oman pääoman jakomahdollisuutta siltä osin kuin kirjanpitovelvollisella on aktivoitua kehittämismenoa taseellaan (L 30.12.1997/1336). Aineettomia oikeuksia ovat kirjanpitovelvollisen erikseen hankkimia patenteja, lisenssejä ja muiden vastaavien hankintamenoja. Liikearvolla taas tarkoitetaan arvoa, joka koostuu esimerkiksi yrityskauppan yhteydessä hankitusta erityisosaamisesta ja asiakassuhteista. Liikearvo on selvitettävissä tuottoarvon ja substanssiarvon erotuksen kautta. Kirjanpitovelvollisen ei ole sallittua aktivoida sen omasta toiminnasta kertyvää liikearvoa. Myöskään yritysoston yhteydessä hankitun yrityksen nettovarallisuuden ylittävää osaa maksusta ei voida katsoa liikearvoksi. Muut aineettomat hyödykkeet taas käsittävät ne aineettomat hyödykkeet, joille ei ole tasekaavassa omaa nimikettään. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2018, 172–174.)

Pysyvien vastaavien aineellisia hyödykkeitä ovat maa- ja vesialueet, rakennukset ja rakennelmat, koneet ja kalusto sekä muut aineelliset hyödykkeet (Ihantola & Leppänen 2018, 170–171). Maa- ja vesialueita ovat kirjanpitovelvollisen aktivoimat tontit, vesialueet ja muut vastaavat hyödykkeet. Myös vuokraoikeudet sellaisiin kiinteistöihin, joiden hankintameno on aktivoitu, esitetään osana maa- ja vesialueiden erää. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2018, 178.) Rakennuksien ja rakennelmien erä sisältää ne aktivoidut hankintamenot, joita ovat mm. toimisto-, teollisuus-, varasto-, asuin- ja vapaa-ajan rakennuksia (Ihantola & Leppänen 2018, 170). Koneisiin ja kalustoon merkitään kirjanpitovelvollisen irtaimen omaisuuden hankinnat, joiden tulonodotus on yli 12 kuukautta. Muihin aineellisiin hyödykkeisiin kuuluvat ne pysyvien vastaavien hyödykkeet, joille ei ole omaa tase-eräänsä. Näitä hyödykkeitä ovat esimerkiksi turvesuot, malmiesiintymät ja taide-esineet. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2018, 179–180.)

Sijoitusten erässä esitetään pitkäaikaiset saamiset, osakkeet ja osuudet. Sijoitukset voivat olla tulon tuottamiseen liittyviä hyödykkeitä, kuten tytäryhtiöosakkeita tai osakkuusyritysten osakkeita tai sijoitusluonteisia hyödykkeitä. Taseen sijoitusten erässä esitettävät muut osakkeet ja osuudet ovat kirjanpitovelvollisen hankkimia pitkäaikaisia sijoituksia, kuten pörssi-osakkeita ja kiinteistöyhtiöiden osakeomistukset. Muut saamiset käsittävät konserniin kuulumattomien tai sellaisten yhtiöiden, jotka eivät ole omistusyhteisyrityksiä, pitkäaikaisia

saamisia, kuten lainasaatavia. Erottelussa sijoitusten ja pitkäaikaisen rahoitusomaisuuden välillä keskeistä on tulonodotus. Mikäli tulonodotus on useamman tilikauden pituinen, on tällöin kyseessä sijoitus. (Leppiniemi & Kisanlahti 2018, 182–184.)

Vaihtuvien vastaavien erä *vaihto-omaisuus* jaetaan aineisiin ja tarvikkeisiin, keskeneräisiin tuotteisiin, valmiisiin tuotteisiin tai tavarat ja muuhun vaihto-omaisuuteen. Aineiden ja tarvikkeiden erässä ilmoitetaan tuotteiden valmistamista varten hankitut raaka-aineiden vaihto-omaisuusarvo. Keskeneräiset tuotteet sisältävät yrityksen tuotantoprosessissa olevat tuotteet. Valmiiden tuotteiden erässä esitetään ne vaihto-omaisuushyödykkeet, jotka ovat kirjanpitovelvollinen on tuottanut ja jotka aiotaan myydä. Mikäli kirjanpitovelvollinen myy hankkimansa vaihto-omaisuushyödykkeet sellaisinaan tai vähäisin parannuksin, ilmoitetaan ne sen sijaan nimikettä *tavarat* käyttäen. Jos vaihto-omaisuuteen kuuluva hyödyke ei sovellu edellä mainittuihin, se sisällytetään muuhun vaihto-omaisuuteen. Tämä erä käsittää esimerkiksi myytäväksi tarkoitetut tontit ja kiinteistöt. (Leppiniemi & Kisanlahti 2018, 210–211.)

Rahoitusomaisuuteen kuuluvat saamiset, rahat ja muut rahoitusvarat, jotka jaotellaan saamiin, rahoitusarvopapereihin sekä rahoihin ja pankkisaamisiin (Leppiniemi & Kisanlahti 2018, 221–224, 229). Saamiset sisältävät muun muassa myyntisaamiset, lainasaamiset, siirtosaamiset ja muut saamiset, jotka jaotellaan lyhyt ja pitkäaikaisiin saamiin. Jaotteluperusteena pitkä- ja lyhytaikaisen saamisen välillä on aika, joka kuluu saatavasta todennäköisesti saatavaan suoritukseen. Alle vuoden kestävät saatavat luokitellaan lyhytaikaisiksi. Myyntisaamisia ovat vaihto-omaisuuteen ja käyttöomaisuuteen kuuluvien erien myynnistä syntyvä saatava. Lainasaatavina taas käsitellään kirjanpitovelvollisen muille myöntämiä lainoja. Siirtosaamiset käsittävät tilikaudella tai aikaisemmalla tilikaudella suoritettut maksut, jotka eivät ole suoriteperusteisesti toteutuneet, joita ei merkitä ennakkomaksuihin ja suoriteperusteisesti toteutuneet tulot, joista ei ole saatu maksua ja joita ei merkitä myyntisaataviin. Rahoitusarvopapereiden erään kirjattavat erät ovat sellaisia arvopapereita, joihin on saatettu sijoittaa lyhytaikaisesti tai niitä on vastaanotettu maksuna asiakkailta. Rahat ja pankkisaamiset muodostuvat yrityksen käytössä olevista käteisvaroista ja pankkisaamisista (Ihantola & Leppänen 2018, 172).

Taseen vastattavaa-puoli kertoo yrityksen rahoitusrakenteen, joka jakaantuu omaan pääomaan ja vieraaseen pääomaan. Oman pääoman erien esittäminen on sidoksissa kirjanpitovelvollisen yhtiömuotoon. Tilinpäätössiirtojen kertymien erä sisältää verotusperusteisten tuloksenjärjestelyerien vastakirjaukset. Pakolliset varaukset ovat taas kirjanpitolain edellyttämiä

vastaisten menojen ja menetysten vastakirjausten erä. Vieras pääoma on kirjanpitovelvollisen rahoitusrakenteen velan osuus. Vieras pääoma jaetaan lyhyt- ja pitkäaikaisiin velkoihin. Tavanomaisia lyhytaikaisia velkoja ovat ostovelat, kun taas pitkäaikaisia velkoja ovat rahoituslaitoslainat. (Ihantola & Leppänen 2018, 41, 85.)

3.2.3 Liitetiedot

Liitetiedot täydentävät tilinpäätöksen muita osia lisäinformaation avulla, millä on merkitystä oikean ja riittävän kuvan kannalta. Liitetietovaatimuksista säädetään kirjanpitoasetuksessa ja asetuksessa pien- ja mikroyritys tilinpäätöksissä esitettävistä tiedoista. Liitetiedoissa on lakiin perustuen esitettävä sitä enemmän tietoa, mitä suurempaan yrityskokoluokkaan kirjanpitovelvollinen kuuluu. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2017.) Oikean ja riittävän kuvan antamiseksi voi kuitenkin olla tarpeellista antaa liitetiedoissa laajempia tietoja kuin mitä laki edellyttää. Tämän lisäksi kirjanpitoasetus ei määrittele tyhjentävästi liitetietovaatimuksia toisin kuin pien- ja mikroyritysten asetusta, joten kirjanpitoasetusta soveltavien kirjanpitovelvollisten on käytettävä omaa harkintaansa, jotta annetut liitetiedot toimivat osana oikean ja riittävän kuvan antamisen velvoitetta. Kirjanpitovelvollisen ollessa mikroyritys, asetuksessa eriteltyt liitetietovaatimusten täytyessä ei kirjanpitovelvollista voida moittia oikean ja riittävän kuvan antamisesta, mikäli annetut liitetiedot ovat oikeansisältöisiä. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2018, 48–49.) Tätä mikroyritysten huojennusta liitetietojen antamisesta kutsutaan suojasatamasäännökseksi (Leppiniemi & Kaisanlahti 2016a, 133).

Pien- ja mikrotyritysten tilinpäätöksessä esitettävistä liitetiedoista säädetään asetuksen 3. luvussa (A 30.12.2015/1753). Pienyrityksiä koskevia liitetietovaatimuksia ovat seuraavat seikat:

- Liitetiedoissa on ilmoitettava PMA-asetuksen soveltamisesta tilinpäätöksessä.
- Muutokset omassa pääomassa tilinpäätöksessä ja vertailutilikauden välillä sekä hallituksen ehdotus voitonjaosta on ilmoitettava osana liitetietoja.
- Tilinpäätöksessä noudatetut arvostus- ja jaksotusperiaatteet on annettava ilmi osana liitetietoja.
- Näiden lisäksi tilikauden aikaiset poikkeukselliset tuotot ja kulut tulee ilmoittaa liitetiedoissa.
- Mikäli tilikauden jälkeen on tapahtunut olennaisia tapahtumia, on ne ja niiden taloudellinen merkitys ilmoitettava liitetiedoissa.

- Mikäli kirjanpitovelvollinen on käyttänyt arvonkorotusrahastoa, on sen muutokset, verovaikutukset ja kirjanpitoarvo ilmoitettava liitetiedoissa.
- Mikäli kirjanpitovelvollinen soveltaa käypää arvoa, on tästä annettava tieto.
- Pitkäaikaiset lainat on ilmoitettava liitetiedoissa (yli 5 vuotta).
- Taseen ulkopuoliset vastuut, kuten vakuudet ja eläkevastuut.
- Lähipiirilainat.
- Lähipiiriliiketoimet.
- Keskimääräinen henkilöstö.
- Omien osakkeiden luovutukset ja hankinnat.
- Tiedot, jotka vastaavat toimintakertomusta siltä osin kuin oikean ja riittävän kuvan antamiseksi on tarpeellista. (Rasinaho 2018.)

4 TILINPÄÄTÖSKIRJAUKSET

4.1 Jaksottaminen

Tilinpäätöksessä tuotot ja kulut jaksotetaan tilikausien välillä. Jaksottamisella tarkoitetaan, että tulolaskelmalle kirjataan tilikauden aikaiset tuotot. Tuotoista vähennetään kuluina ne erät, joista ei enää odoteta kertyvän tuloa. Menojen jaksottamisessa lähtökohtaisesti tulon-odotus määrittää sen, kirjataanko erä tilikauden kuluksi vai aktivoidaanko se taseelle. Menetykset on myös kirjattava tilinpäätökseen kuluksi varovaisuuden periaatteen mukaisesti. Mikäli tilikauden aikana tuottoja ja kuluja on kirjattu lasku- tai maksuperusteisesti, on tilinpäätöksessä oikaistava kyseiset tilit suoriteperusteisiksi. (Ihantola & Leppänen 2017, 90.) Jaksottamisessa periaatteena on meno tulon kohdalle -periaate, jota on käsitelty osana hyvän kirjanpitotavan periaatteita.

Taulukko 4. Tilinpäätöskirjaukset pois lukien valmistusaste (Ihantola & Leppänen 2017, 93) mukaillen.

Tavoite	Kirjaus
Suoriteperusteeseen siirtyminen	Tulojen ja menojen oikaisu suoriteperusteisiksi.
Menojen jaksotus	Varaston muutos, Suunnitelman mukaiset poistot Vastaiset menot ja menetykset Kiinteämääräinen aktivointi
Taseen erien arvostaminen	Arvonlennukset Laskennalliset kurssierot Käypä arvo Arvonkorotukset

Yllä olevassa taulukossa (taulukko 4) on avattu tilinpäätöskirjausten prosessin tavoitteet ja vaadittavat kirjaukset. Näistä valinnaisia ovat kiinteämääräinen aktivointi, käypään arvoon arvostaminen ja arvonkorotukset. Mikäli tilinpäätös laaditaan mikroyrityksen rajoja soveltaen, käyvän arvon käyttäminen arvostusperiaatteena rahoitusvälineissä tai sijoituskiinteistöissä ei ole säännösten mukaan sallittua. Menojen jaksottamisen osalta valinnaista on kiinteämääräinen aktivointi, jolla tarkoitetaan vaihto-omaisuuteen kuuluvien hankintamenoiltaan vähäisten ja saman lajisten hyödykkeiden merkintää samaan rahamäärään tilikausien välillä. Edellytyksenä soveltamiselle on, että kirjanpitovelvollinen hankkii kyseisiä hyödykkeitä jatkuvasti ja muutokset erässä ovat vähäisiä. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2017.) Mikäli kyseisen käytännön

soveltaminen on mahdollista helpottaa se tilinpäätöstyötä, sillä inventaario ei ole tarpeen varaston kirjausta varten (Ihantola & Leppänen 2017, 105).

4.2 Tulojen ja menojen oikaisu suoriteperusteisiksi

Tilinpäätökseltä vaadittava suoriteperusteeseen siirtyminen edellyttää lasku- ja maksuperusteisten tilien oikaisun suoriteperusteisiksi. Tilinpäätöksessä on sallittua esittää tuottoina ja kuluina vain ne, joiden toimitus ajoittuu tilikaudelle. Tuotoiksi on siis kirjattava kaikki ne tulot, joiden saamisoikeus on syntynyt ennen tilikauden katkoa, eli tulojäämät. Tilikaudelle kuulumattomat myyntituotot, eli tuloennakot, on oikaistava tilikauden myyntituotoista ennakkomaksuihin tai siirtovelkoihin. Menojäämä viittaa kuluun, joka kuuluu suoriteperusteisesti tilikaudelle. Menojäämät kirjataan tilinpäätökseen siirtovelkoihin. (Ihantola & Leppänen 2017, 34, 94.)

Keskeisenä periaatteena Kirjanpitolautakunnan lausuntojen perusteella on, että mitä ylempänä tuloslaskelmaa kirjanpidon erä on, sitä suurempi yhteys sillä on liikevaihdon kerryttämiseen. Tästä johtuen myös tuloslaskelman ylempien kuluerien osalta, eli materiaalien ja palveluiden ja henkilöstökulujen osalta Kirjanpitolautakunta on lausunut, että näissä on noudatettava ehdotonta suoriteperusteisuutta tilinpäätöksessä. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2016b.)

Suoriteperusteisuus on todennettavissa rahti- tai varastokirjojen avulla. Keskeinen periaate suoriteperusteisuutta todennettaessa on ”toisen tulo on toisen meno” -periaate. On kuitenkin mahdollista, että ostajan ja myyjän kirjausperusteet eroavat toisistaan. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2016b.)

Kirjauskypsyys kannalta on huomioitava ennakkomaksujen käsittely tilinpäätöksessä. Ennen suoritteiden luovuttamista vastaanotetut tai suoritettavat maksut käsitellään ennakkomaksuina. Kun vastaanotetaan myyntitilausta koskeva ennakkomaksu kirjanpitokäsittelyä määrittää erän pitkä- tai lyhytaikaisuus. Ennakkomaksut käsitellään kirjanpidossa maksuperusteisesti, jolloin kirjaus tapahtuu rahan liikkeen perusteella. (Ihantola & Leppänen 2018, 25–26.) Käytännössä ennakkomaksuissa kyseessä on rahoitustapahtuma, jota ei voida kirjata tuloslaskelmalle suorite- tai maksuperusteisesti (Leppiniemi & Kaisanlahti 2016b).

Suoriteperusteiden ollessa käytetty kirjausperuste, voi olla mahdollista, että kirjaus ei vastaa suoritteesta maksettua määrää, jolloin on tehtävä oikaiseva kirjaus. Oikaisu voidaan tehdä joko käytettyä meno- tai tulotiliä vasten tai voidaan ottaa käyttöön oikaisu-erä varten omat tilinsä. (Ihantola & Leppänen 2018, 64.)

Tulonlisäykset ja -vähennykset ovat tulonoikaisuja. Tulonvähennys syntyy suoriteperusteisesti kirjatun myynnin maksun yhteydessä, jonka voivat aiheuttaa muun muassa annetut käteisalennukset, myynnin kurssitappiot, annetut hyvitykset taikka luottotappiot. Annettuja alennuksia tai hyvityksiä käsitellessä kirjanpitovelvollinen voi käyttää omaa harkintaansa, mutta kurssitappiot ja luottotappiot on kirjattava omille tileillensä. (Ihantola & Leppänen 2018, 66–68.)

Kirjanpitolain (L 30.12.1997/1336) 3. luvun 5. §:n mukaan tilinpäätöksessä olevat erät on esitettävä euromääräisinä. On myös hyvän kirjanpitotavan mukaista käyttää juoksevassa kirjanpidossa valuuttana euroa. Tästä johtuen ulkomaanrahan määräiset liiketapahtumat muunnetaan kirjauspäivän mukaisen valuuttakurssia vastaaviksi. Valuuttakurssin muutokset aiheuttavat kirjanpidossa kurssierojen syntyminen, kun maksetaan suoritteesta. Olennaisuuden periaate määrittää kurssieron käsittelyn kirjanpidossa, mikäli kurssierot muodostavat olennaisen erän menon- ja tulon oikaisuissa, on kirjaukset oikaisut tehtävä menon- tai tulonoikaisuerein. Merkitykseltään vähäiset kurssieron kirjaukset voidaan käsitellä osana rahoitusmenoja ja -tuloja. (Ihantola & Leppänen 2018, 69.)

4.3 Varaston muutos

Kun kirjanpitovelvollinen tekee hankintoja, jotka ovat suorassa yhteydessä liikevaihdon keräyttämiseen, kirjataan nämä hankinnat ostoihin. Varaston muutoksen kirjauksella ostomenot muutetaan ostokuluiksi. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2016b.) Ostot oikaistaan tilinpäätöksessä kirjaamalla varaston muutos, joka perustuu varaston hankintamenon arvoon tilinpäätöshetkellä. Mikäli vaihto-omaisuus on kasvanut, kirjaus vähentää tilikaudelle kohdistuvia ostokuluja. Jos taas vaihto-omaisuus on vähentynyt, kirjaus kasvattaa taas tilikauden ostokuluja. (Ihantola & Leppänen 2017, 103.)

Vaihto-omaisuushyödykkeissä ja pysyvien vastaavien hyödykkeissä hankintameno on luetaan valmistuksen ja hankinnan välittömät menot (L 30.12.1997/1336). Tavara- ja raaka-aineoistoissa hankintameno on luetaan välittöminä menoina hyödykkeestä maksetun hinnan lisäksi rahtimenot käyttövalmiina kirjanpitovelvollisen varastossa -periaatteen mukaisesti. Välillisistä menoista kohtuullinen osuus on sisällytettävissä vaihto-omaisuuden hankintameno, mikäli ne ovat selvitettävissä kustannuslaskennan menetelmin ja kohdistuvat tuotantotapahtumaan. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2016a, 182–184).

Kirjanpitovelvollisen hallussa oleva vaihto-omaisuus tilinpäätöshetkellä on selvitettävissä varaston todellisen käyttöjärjestyksen mukaisesti tai käyttöjärjestysoletusta noudattamalla. Käyttöjärjestysoletuksina ovat FIFO-, LIFO- ja keskihintaperiaate, joista säädetään kirjanpitolain 4. luvun 5 §:ssä. (Leppiniemi & Kisanlahti 2016b.) FIFO-periaatteen (*first in, first out*) mukaisesti oletetaan on, että hyödykkeet luovutetaan hankintajärjestyksessä. LIFO-periaatteen (*last in, first out*) mukaan oletetaan hyödykkeiden luovutusjärjestyksen olevan päinvastainen hankintajärjestykseen nähden. Painotettua keskihintaa käytettäessä hankintamenona pidetään toteutuneiden hankintamenojen keskiarvona, joka selvitetään painottamalla hankintamenot niitä vastaavilla hankintaluvulla. Verotuksessa kirjanpitovelvollisen vaihto-omaisuuden hankintamenoksi oletetaan olevan joko todellinen käyttöjärjestyksen tai FIFO-periaatteen mukainen hankintameno. (Leppiniemi & Kisanlahti 2016a, 186.)

Vaihto-omaisuuden hankintamenoa määriteltäessä on kirjanpitovelvollisen arvostettava vaihto-omaisuus alimman arvon periaatteen mukaisesti. Hyödykkeet arvostetaan joko niiden hankintamenoon, tilinpäätöshetken todennäköiseen hankintamenoon tai tilinpäätöshetken todennäköiseen myyntihintaan. Koska varasto arvostetaan hyödykekohtaisesti, laskennallisten ratkaisujen käyttö ei ole hyvän kirjanpitoavan mukaista. (Leppiniemi & Kisanlahti 2016b.) Varaston tavanomaisesta vahingoittumisesta tai hävikistä on tehtävä epäkuranttiusvähennys, joka huomioidaan osana varaston hankintamenoa hyödykekohtaisesti. Epäkuranttiusvähennys ei aiheuta erillistä varastokirjausta kirjanpitoon, vaan vahingoittuneet hyödykkeet on vähennettävä osana inventaarin arvosta. (Ihantola & Leppänen 2017, 104.)

4.4 Suunnitelman mukaiset poistot

Aineellisten ja aineettomien hyödykkeiden pysyviin vastaaviin aktivoidut hankintamenot on poistettava suunnitelman mukaisina poistoina. Aineettomat hyödykkeet sisältävät muun muassa toimiluvat, patentit sekä liikearvon. Aineellisia hyödykkeitä ovat rakennukset, koneet ja kalusto sekä maa-alueet. Hankintameno kirjataan kuluksi suunnitelman mukaisesti. Poistosuunnitelmassa on määriteltävä poisto aika sekä poistomenetelmä, joita sovelletaan tilikaudesta toiseen. (Ihantola & Leppänen 2018, 37.) Suunnitelman mukaisten poistojen noudattaminen koskee lähtökohtaisesti kaikkia kirjanpitovelvollisia. Liikkeen- ja ammatinharjoittajat sekä kiinteistöjen hallintaa harjoittavat yhtiöt, kuten asunto-osakeyhtiöt ja keskinäiset kiinteistöosakeyhtiöt, ovat kuitenkin vapautettuja etukäteen laaditun poistosuunnitelman noudattamisesta. (Leppiniemi & Kisanlahti 2017.)

Lähtökohtana poistosuunnitelmien laadinnalle on erillisarvostus. Kirjanpitolain mukaan kullekin hyödykkeelle laaditaan poistosuunnitelma erikseen (L 30.12.1997/1336). Kirjanpitolautakunnan yleisohje suunnitelmien mukaisista poistoista antaa mahdollisuuden hyödykeryhmäkohtaisen poistosuunnitelman noudattamiseen olennaisuuden periaatteeseen nojautuen (KILA 16.10.2007, 18). Laadittua poistosuunnitelmaa on noudatettava johdonmukaisesti. Mikäli kirjanpitovelvollinen hankkii samanlaisia hyödykkeitä, on näihin hankintamenoihin lähtökohtaisesti sovellettava samaa poistosuunnitelmaa. Hankintamenojen aktivoinnissa on noudatettava varovaisuutta, jotta sellaisia eriä ei sisällytetä hankintamenoon, joihin ei liity tulonodotusta. (Leppiniemi & Kisanlahti 2017.)

Poistokohteen poistoaikaa määrittää sen taloudelliseen kulumiseen kestävä aika. Määrittelyyn vaikuttavat hyödykkeen käyttötarkoitus sekä kirjanpitovelvollisen yksilölliset olosuhteet. Poistoajan voidaan yleisesti ottaen olettaa olevan teknistä pitoaikaa lyhyempi. Teknisellä pitoajalla viitataan aikaan, jona hyödyke kuluu käyttökelvottomaksi. (Leppiniemi & Kisanlahti 2017.) Pitoajan päätteeksi poistokohteen on oltava joko kokonaan poistettu tai siitä on oltava jäljellä jäännösarvo (KILA 16.10.2007, 15). Jäännösarvolla viitataan hyödykkeen taloudellisen vaikutusajan päätteeksi arvioituun luovutushintaan. Jäännösarvo on sallittua jättää huomiotta poistosuunnitelmaa laadittaessa, mikäli jäännösarvo ei ole olennainen hankintamenoon verrattuna. (Leppiniemi & Kisanlahti 2017.)

Kirjanpitolaissa ei ole säännöksiä käytettävistä poistomenetelmistä. Poistomenetelmä voi olla esimerkiksi tasapoisto, degressiivinen, substanssipoisto tai muu järjestelmä, joka huomioi hankintamenojen tulonkerryttämismahdollisuudet. (Leppiniemi & Kisanlahti 2017.) Tasapoistoa käytettäessä hankintameno jakotetaan samansuuruisissa osissa taloudelliselle pitoajalle. Degressiivisessä, eli menojäännöspoistomenetelmässä, hankintameno poistetaan etupainotteisesti käyttäen poistona vakioprosenttilukua, joka lasketaan vuosittain jäljellä olevasta hankintamenoista. (Ihantola & Leppänen 2018, 38.)

Kirjanpitolautakunnan yleisohje suunnitelman mukaisista poistoista sallii pienille kirjanpitovelvollisille yksinkertaistettujen poistomenetelmien soveltamisen kuitenkin sillä varauksella, ettei menetelmien soveltaminen saa vaarantaa tilinpäätöksen antamaa oikeaa ja riittävää kuvaa. Yksinkertaistettua poistomenetelmää noudatettaessa suunnitelmapoistot tehdään verotuspoistojen kanssa yhdenmukaisesti, joista aineellisten hyödykkeiden elinkeinoverolain sallimat poistomenetelmät on esitetty taulukossa 6. Pienten kirjanpitovelvollisten on sallittua käsitellä huojennuksen perusteella koneita ja kalustoa yhtenä ryhmänä. Yksinkertaistetun

menetelmän poistosuunnitelman olettamana on, että hankintamenon jäännösarvo on nolla. Tämän lisäksi menojäännöspoistot voidaan kirjata hankintatilikautena täydessä määrässään kuluksi. (Ihantola & Leppänen 2017, 107.)

Elinkeinoverolain 33 §:n mukaan sellaiset kone ja kalustohankinnat, joiden taloudellisen käyttöiän voidaan olettaa olevan enintään kolme vuotta, tai joiden yksittäisten hyödykkeiden hankintameno on alle 1 200 euroa ja yhteensä vuodessa 3 600 euroa, on sallittua kirjata hankintatilikauden kuluksi vuodesta 2021 lähtien. Mikäli käyttöomaisuushankinnan käyttöikä on enintään kolme vuotta ei kuluksi kirjaamisella ole tällöin ylärajaa. (L 24.6.1968/360.)

Taulukko 5. Elinkeinoverolain poistomenetelmiä pysyvien vastaavien aineellisista omaisuus-eristä (L 24.6.1968/360).

Poistokohde	Elinkeinoverolain sallima poistomenetelmä
Koneet ja kalusto	Menojäännöspoisto 25 %, 30 §
Myymälä-, varasto-, tehdas-, työpaja- tai muu verrattavissa oleva rakennus	Menojäännöspoisto 7 %, 34 §
Asuin-, toimisto- tai muu verrattavissa oleva rakennus	Menojäännöspoisto 4 %, 34 §

Poistosuunnitelman todenmukaisuutta sen tulontuottamiskykyyn nähden on arvioitava tilinpäätöstä laadittaessa. Mikäli havaitaan, että poistosuunnitelma on laadittu esimerkiksi liian pitkälle ajalle taikka jäännösarvo on arvioitu virheellisesti, on poistosuunnitelmaa muutettava. Poistosuunnitelman virheellisyydestä kertynyt alipoisto oikaistaan tarvittaessa etupainotteisena poistona. Poistosuunnitelman liika tiukkuus vaatii myös poistosuunnitelman muuttamista. Tällöin ei kuitenkaan voida oikaista jo kirjattuja ylipoistoja. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2017.)

4.5 Vastaiset menot ja menetykset

Mikäli on kohtuullisella varmuudella tiedettävissä, että vastaavuudessa aiheutuu menoja ja menetyksiä on ne kirjattava tilinpäätökseen. Vastaisten menojen tai menetysten kirjaamisesta säädetään kirjanpitolain 5. luvun 14 §:ssä. Jotta kirjaus voidaan tehdä tulosvaikutteisesti, on sen kohdistuttava päättyneeseen tai aikaisempaan tilikauteen, toteutuminen on varmaa tai todennäköistä, vastaava tulo ei ole varmaa tai todennäköinen ja varaus perustuu lakiin tai sitoumukseen. (Ihantola & Leppänen, 2018, 108.) Elleivät kaikki kirjanpitolain edellytykset täyty, menoa tai menetystä ei ole sallittua kirjata. Muiden kuin mikroyritysten on kuitenkin

oikean ja riittävän kuvan nojalla tarpeellista ilmoittaa menon tai menetyksen mahdollisuus osana tilinpäätöksen liitetietoja. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2017.)

Mikäli menon tai menetyksen tarkkaa määrää tai toteutumisen ajankohtaa ei tiedetä, on kirjattava pakollinen varaus. Jos taas määrä ja toteutumisen ajankohta tiedetään, kirjataan vastainen meno tai menetys taseen vieraan pääoman luonteen mukaiseen erään. Vastaisten menojen ja menetysten kirjaus on tehtävä korkeintaan sen todennäköiseen määrään, jotta tilinpäätökseen ei muodostu piilovarauksia. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2017.)

Vastaisten menojen ja menetysten kirjausperiaate eroaa suoriteperusteesta, sillä kirjaus tehdään varovaisuuteen ja meno tulon kohdalle -periaatteeseen nojautuen. Koska meno ei ole realisoitunut, vaan se todennäköisesti realisoituu tulevaisuudessa, eivät vastaisten menojen ja menetysten kirjaukset ole lähtökohtaisesti vähennyskelpoisia tuloverotuksessa. (Ihantola & Leppänen, 2018, 109.) Jotta kirjanpitolain mukainen pakollinen varaus on verotuksessa vähennyskelpoinen, on vähennyskelpoisuudelle oltava olemassa oma säännöksensä. Mikäli näin ei ole, syntyy tällöin kirjanpidon ja verotettavan tulon välille erotus. (Kukkonen & Walden 2020, 210).

4.6 Arvonlennukset

Taseen vastaaviin kirjatun omaisuuserän arvo ollessa alentunut hankintamenoon nähden, on tällöin tehtävä arvonlennuskirjaus. Ohjaavana periaatteena omaisuuserien arvostuksessa on pysyvien vastaavien osalta tulonodotukset, saamisissa nimellisarvo tai korkeintaan todennäköinen arvo sekä rahoitusomaisuuden osalta hankintameno tai käypä markkinahinta. (Ihantola & Leppänen, 2018 111–112.)

Pysyvien vastaavien arvonlennus on tarpeellinen, mikäli hyödykkeeseen liittyvä tulonodotus on alentunut olennaisesti esimerkiksi vahingon johdosta. Tulonodotuksen ja kirjanpitoarvon välinen erotus kirjataan tällöin arvonlennuksena kuluksi. Tulonodotus toimii arvioinnin vertailuperustana, sillä pysyvät vastaavat on hankittu yrityksen tulonhankintaprosessia varten. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2017.)

Vaihtuviin vastaaviin kuuluvat niin saamiset kuin vaihto-omaisuus. Saamiset on arvostettava nimellisarvoon tai korkeintaan todennäköiseen arvoon. Mikäli saamisiin liittyy epätodennäköisyyttä, on ne kirjattava tilinpäätöksessä kuluksi. Myyntisaatavien ollessa epäkurantteja,

kirjataan arvonlennus liiketoiminnan muihin kuluihin luottotappioksi. Lainasaatavien epäkuranttius kirjataan muihin rahoituskuluihin. (Ihantola & Leppänen 2018, 111.) Mikäli saatavaa ei kirjata tulosvaikutteisesti kuluksi, on sen epävarmuus mahdollisesti annettava ilmi liitetiedoissa (Leppiniemi & Kisanlahti 2017.) Vaihto-omaisuuden epätavallinen arvonalentuminen ilmoitetaan tuloslaskelman erässä vaihtuvien vastaavien poikkeukselliset arvonalentumiset. Poikkeuksellinen arvonalentuminen voi johtua esimerkiksi tulipalosta tai muusta epätavallisesta vahingoittumisesta. Tavanomainen hävikki huomioidaan taas osana varaston muutoksen kirjausta. (Leppiniemi & Kisanlahti 2016b.)

Taulukko 6. Arvio ja kirjanpitokäsittely saatavista (Leppiniemi & Kisanlahti 2017) mukaillen.

Saatavan kotiutumisen todennäköisyys	Kirjanpitokäsittely
Varma (95–100 %)	Ei vaadi käsittelyä
Todennäköinen (50–95 %)	Ilmoitetaan liitetietona
Mahdollinen (5–50 %)	Mikäli määrä arvioitavissa, kirjataan kuluksi. Muussa tapauksessa ilmoitetaan liitetietona.
Epätodennäköinen (0–5 %)	Kirjataan kuluksi

Yllä olevassa taulukossa on esitetty saatavan kotiutumista koskeva todennäköisyys ja siihen liittyvä kirjanpitokäsittely tilinpäätöksessä. Saatavien arvostuksessa on tehtävä kokonaisharkintaa, joka pohjautuu oikean ja riittävän kuvan tavoitteeseen. Arviointi edellyttää objektiivisuutta, jonka arviointiajankohtana on tilinpäätöshetki. Arvio ilmoittamisesta tehdään sen informaation varassa, joka kirjanpitovelvollisella on tilinpäätöshetkellä. (Leppiniemi & Kisanlahti 2017.)

4.7 Arvonkorotukset

Kirjanpitolaki sallii pysyvien vastaavien arvonkorotuksen, jos arvonkorotuksen kohteena on pysyvä vastaava, joka on maa- tai vesialue tai arvopaperi, joka ei ole rahoitusväline, tilinpäätöshetken todennäköinen luovutushinta on olennaisesti suurempi kuin hankintameno sekä arvonnousu voidaan katsoa pysyväksi. Näiden lisäksi arvonkorotuksissa on toimittava johdonmukaisesti ja korotus on tehtävä varovaisuutta noudattaen. (L 30.12.1997/1336.) Arvonkorotus voidaan tehdä vain sellaiseen hyödykkeeseen, joka ei ole suunnitelman mukaisten poistojen kohteena. Koska arvonkorotus ei ole liiketapahtuma, kirjauksen vastatilinä toimii oman pääoman erä, arvonkorotusrahoisto. (Ihantola & Leppänen 2018, 113.)

4.8 Oman pääoman kirjaukset

Mikäli havaitaan, että kirjanpitovelvollisen aikaisemman tilikauden tilinpäätöksessä on puute tai virhe, on virhe tai puute korjattava vapaan oman pääoman tilejä käyttäen (Leppiniemi & Kaisanlahti, 2016b). Virhe voi johtua esimerkiksi kirjaamatta jääneestä kulusta tai tilinpäätösperiaatteiden muutoksesta. Korjaus on tehtävä vertailuvuoden taseeseen, jotta vertailukelpoisuus säilyy. Tuloslaskelman vertailukelpoisuus ei ole välttämätöntä, mutta virheen tai muutoksen korjauksesta johtuva tulosvaikutus on mahdollisesti tarpeellista ilmoittaa osana liitetietoja, mikäli tuotto tai kulu osoittautuu olennaiseksi. (Ihantola & Leppänen 2017, 118–119.) Aikaisemman tilikauden tilinpäätöksen korjaus voi aiheuttaa muutoksen tilikauden verotukseen, joka aiheuttaa kertyneiden voittovarojen oikaisutarpeen (Leppiniemi & Kaisanlahti 2016b).

4.9 Verotusperusteiset varaukset

Ihantola ja Leppänen (2018, 121–122) kirjoittavat tilinpäätössiirroista tilinpäätöksen joustokohtana, joita käytetään tuloksenjärjestelykeinona. Näillä on oltava heidän mukaansa verolainsäädäntöön pohjautuva peruste. He kuvaavat näiden kirjausten tarkoituksiksi veroluoton hyödyntämistä, mikä toteutetaan veronmaksun ajankohtaa siirtämällä.

Verotusperusteisiksi varauksiksi kutsutaan niitä varauksia, joiden kirjaus perustuu elinkeinoverolain säännöksiin. Verotusperusteisten varausten on perustuttava menoon, jonka arvioidaan toteutuvan vastaavaisuudessa kokonaisuudessaan. Kirjanpitolain tarkoittamien investointi-, toiminta- tai muiden verotusperusteisten varausten käyttöä on rajattu elinkeinoverolaissa tarkoin, joko käyttötarkoituksen, toimialan tai yhtiömuodon perusteella. (Kukkonen & Walden 2020, 211–212.) Seuraavaksi käsitellään tämän työn kannalta oleellisia verotusperusteisiä varauksia: toiminta-, jälleenhankinta-, hinnanlasku- ja takuuvarausta.

Toimintavaraus on liikkeiden- ja ammatinharjoittajien sekä henkilöyhtiöiden, joiden osakkaina ei ole oikeushenkilöitä, käytössä oleva verotusperusteinen varaus. Toimintavaraus perustuu kirjanpitovelvollisen maksamien ennakonpidätyksen alaisten palkkojen määrään. (Kukkonen & Walden 2020, 212–213.) Elinkeinoverolain 46 a §:n mukaan verovuoden ja purkamaton toimintavarauksen ylärajana on 30 prosenttia tilikauden päättymisen ajankohtaa edeltäneiden 12 kuukauden aikaisten maksettujen ennakonpidätyksen alaisten palkkojen määrästä. Mikäli varaus ylittää tämän määrän, on varausta purettava sille tilikaudelle, jona ylittyminen on syntynyt. (L 24.6.1968/360.) Ihantolan ja Leppäsen (2018, 130) mukaan toimintavaraus on

joustava tuloksenjärjestelykeino, koska varausta voidaan kirjata tai purkaa ilman, että kirjauksilta edellytetään johdonmukaisuutta tai jatkuvuutta.

Jälleenhankintavarauksen tarkoituksena on edistää yritystoiminnan jatkuvuutta poistamalla verotuksesta johtuvaa rahoitushaittaa, mikäli verovelvollisella on aikomus jatkaa heidän toimintaansa (Kukkonen & Walden 2020, 213). Nämä varaukset jaetaan kuluvaan käyttöomaisuuden jälleenhankintavaraukseen ja toimitilan jälleenhankintavaraukseen. Tilanteissa, joissa kuluva käyttöomaisuus on vahingoittunut, voidaan jälleenhankintavarausta käyttämällä poistaa esimerkiksi vahingonkorvauksena saatu luovutusvoitto, jos saatu korvaus ylittää verotuksessa poistamattoman hankintamenon. Toimitilan jälleenhankintavaraus on käytettävissä, mikäli verovelvollinen saa luovutusvoittoa välittömästi sen elinkeinotoimintaan liittyvien rakennusten myynnistä. Jälleenhankintavaraus on käytettävä kahden seuraavan verovuoden aikana. Mikäli varausta ei käytetä määräajassa, jäljellä oleva tulouttamaton varaus tuloutetaan verotuksessa 20 prosentin sanktiolla. (Kukkonen & Walden 2020, 213–214, 217.)

Mikäli verovelvollisen tilaamien kiinteähintaiseen sopimukseen perustuvien, mutta toimittamattomien vaihto-omaisuushankintojen hinta on pudonnut ainakin 10 prosenttia, voi verovelvollinen vähentää kuluna ostohinnan ja hinnanlaskun erotuksen hinnanlaskuvarauksena. Hinnanlaskuvaraus on purettava viimeistään verovuona, jolloin vaihto-omaisuus toimitetaan. (Kukkonen & Walden 2020, 218–220.)

Takuuvaraus on toimialarajoitettu verotusperusteinen varaus. Takuuvarausta voivat käyttää rakennus-, laivanrakennus- tai metalliteollisuutta harjoittavat verovelvolliset, joilla on takuusitoumus valmistamansa rakennukseen, alukseen taikka suurehkon koneyksiköön. Takuuvaraukset ovat toimialakohtaisia, ja niiden on perustuttava yksityiskohtaiseen arvioon. Takuuvaraus on kirjanpitolain säädösten nojalla kirjattava pakollisena varauksena, joten se huomioidaan osana tilinpäätöstä. On siis vapaaehtoista huomioida takuuvaraus verotuksessa. Kirjattu takuuvaraus on purettava, kun takuujakso päättyy. Mikäli takuuvaraus ylittää syntyneet menot, katsotaan ylittävä osuus takuujakson päättymisajankohdan verovuoden verotettavaksi tuloksi. (Kukkonen & Walden 2020, 220–221.)

5 LUOVA LASKENTATOIMI

5.1 Luovuuden määrittely

Näsin (2017, 102–103) mukaan luovan laskentatoimen käsite (*creative accounting*) pitää sisällään informaationtuottajan pyrkimyksen manipuloida kirjanpidon ja tilinpäätöksen informaatiota joko omiin tarkoituksiinsa tai yrityksen intressejä palvelemaan laskenta-ammattilaisen avustuksella. Hänen mukaansa luovaa laskentatoimintaa käsitellään englanninkielisessä kirjallisuudessa useilla eri termeillä, joiden merkitys vastaa luovaa laskentatoimintaa. Näitä käsitteitä ovat muun muassa: ”*earnings management*”, ”*income smoothing*” ja ”*off-balance sheet financing*”. Tavoitteena hän esittää johdon kannustinjärjestelmien tai analyytikoiden ennusteisiin yltämisen keinotekoisesti laskentaperiaatteita muokaten. Luovaa laskentatoimintaa esiintyy sekä lain puitteissa, että lainsäädännön ulkopuolella. Nämä laskentatoimen joustot on kirjallisuudessa asetettu jatkumolle, jossa toisessa ääripäässä on lainsäädännön joustojen täysi eliminointi ja toisessa taas petolliset laskentatoimen ratkaisut (Taulukko 7). Jones (2011, 6) kirjoittaa luovan laskentatoimen ja oikean ja riittävän kuvan välisestä ristiriidasta. Hänen mukaansa oikean ja riittävän kuvan käsitteen olemassaolo edellyttää juostavuutta laskentatoimessa. Joustojen olemassaolo taas avaa mahdollisuuden luovan laskentatoimen käyttöön.

Taulukko 7. Laskentatoimen joustavuus (Ihantola & Leppänen 2018, 152) Jonesin (2011, 7) mukaan.

Lainsäädännön puitteissa			Lainsäädännön ulkopuolella
Ei mahdollisuuksia joustoihin	Joustomahdollisuuksia oikean ja riittävän kuvan nimissä	Luovan laskentatoimen mahdollisuudet	Virheellisen kuvan anto
Säännökset eivät salli joustoja	Toimitaan säännösten asettamissa raameissa informaation käyttäjien hyödyksi	Toimitaan säännösten asettamissa raameissa informaation tuottajien hyödyksi	Ei noudateta säännöksiä

Luovan laskentatoimen käsitteen ymmärtämiseksi on olennaista huomioida, että luovalla laskentatoimella viitataan yleisesti sellaiseen laskentatoimeen, joka toimii lain sallimissa rajoissa. Lainsäädännön ulkopuolelle asettuvia ratkaisuja ei siis nähdä luovaksi laskentatoimeksi, vaan tällöin voidaan kuvata kyseessä olevan petolliset laskentatoimen ratkaisut (*fraud accounting*). Ei kuitenkaan ole täysin yksiselitteistä, milloin luovan laskentatoimen ratkaisut ylittävät lain sallimat rajat. (Jones 2011, 6–8, 18.)

Luovan laskentatoimen käsitteen ollessa moninainen ja näkökulmasidonnainen on sille olemassa useita eri käsitelmäritelmiä. Remenarićin, Mijoćin ja Kenfeljan (2018, 194) mukaan Bhasin (2016) määrittelee luovan laskentatoimen sellaisen laskentatoimen harjoittamisena, joka saattaa noudattaa laskentatoimen periaatteita ja standardeja, mutta poikkeaa niiden tarkoituksiperistä. Gupta ja Kumar (2020, 399) määrittelevät luovan laskentatoimen sellaisen laskentatoimen harjoittamisena, joka poikkeaa standardeista ja lainsäädännöstä innovatiivisin ja aggressiivisen keinoin tuottojen, varojen ja velvoitteiden esittämisenä, joka johtaa systemaattiseen tilinpäätöksen oikean ja riittävän kuvan hämärtymiseen ja informaationkäyttäjän harhaanjohtamiseen. Stolowy ja Breton (2004, 7–8) määrittelevät luovan laskentatoimen varojen siirtona kirjanpitovelvollisen sidosryhmältä toiselle, joka johtuu informaation epätasapainosta johdon ja sidosryhmien välillä.

Keskeistä luovalle laskentatoimelle täsmällisestä ja yleisesti hyväksytystä käsitelmäritelmästä riippumatta on laskentaperiaatteiden tavoitteista poikkeaminen siten, että informaation tuottaja hyötyy informaationkäyttäjien kustannuksella. Suomalaisen kirjanpitokäytännön näkökulmasta tämä voidaan nähdä oikean ja riittävän kuvan antamisen hankaloittamisena. Tämän työn osalta luovasta laskentatoimesta puhuttaessa käytetään Näsin käyttämää käsitelmäritelmää.

5.2 Luovan laskentatoimen motiivit

Mahdolliseksi motiiviksi luovalle laskentatoimelle on esitetty yrityksen sidosryhmien välisten intressiristiriitojen olemassaoloa (Näsi 2017, 107). Tätä ilmiötä tarkasteltaessa on tarpeen huomioida yhtiön eri sidosryhmien välisten tavoitteiden ristiriidat. Päämies-agentti-teoriasta on hyötyä, kun pyrkimyksenä on ymmärtää luovuuden motiiveja. (Škoda, Lengyelfalusy, & Gabrhelová 2017, 72.) Päämies-agentti-teoria perusolettamana on, että ihmiset tavoittelevat rationaalisesti omaa etuaan (Hakonen & Nylander 2015). Yritys nähdään kahden pääasiallisen osapuolen eli päämiehen ja agentin eri tavoitteiden välisen ristiriidan kautta, jossa päämies, eli omistaja, luovuttaa agentille, eli johdolle tai työntekijöille, oikeuden taloudellisen entiteetin hallintaan. Päämiehen ja agentin välillä vallitsee informaation epäsymmetria, joka johtuu agentin asemasta päämieheen nähden. Päämiehen intresseissä on, että agentti toimii hänen tavoitteidensa mukaisesti, mikä pyritään ratkaisemaan sopimusten, kuten esimerkiksi palkkiojärjestelmien avulla. Tällä pyritään rajaamaan agentin oman edun tavoittelua. (Hakonen & Nylander 2015.) Gupta ja Kumar (2020, 398) esittävät puolestaan luovan

laskentatoimen motiiviksi julkisten yhtiöiden halun kasvattaa osakkeidensa ja joukkovelkakirjojensa arvoa ja yksityisten yhtiöiden osalta motiiviksi he näkevät verorasitteen vähentämisen.

Škoda ym. (2017, 76–77) nostavat esiin kirjallisuudessa esiintyviä yrityksen johdon ja keski-johdon keskeisiä huolenaiheita, joiden on havaittu altistavan luovan laskentatoimen ratkaisuille. Yhtenä näistä on sisäisten tavoitetulosten saavuttaminen, joka johtuu keski-johdon tahdosta saavuttaa korkeamman johdon asettamia tavoitteita. Myös yrityksen sidosryhmien eriävät odotukset aiheuttavat johdolle huolta. Työntekijöiden ja asiakkaiden intresseissä on yrityksen toiminnan jatkuminen pidemmällä aikavälillä. Tavarantoimittajat haluavat varmistusta saataviensa kotiuttamisesta. Johto haluaa näyttää tasaista tulosta, sillä suuret vaihtelut viittaavat toiminnan olevan volatiilia, mikä näkyy osakkeen arvon heilahteluna. Johdon on myös havaittu koristavan yrityksen tulostaan pankkilainan nostoa varten. Toisaalta myös lainojen kovenanttiehtojen rikkoutumisen mahdollisuuden on havaittu kasvattavan laskentaperiaatteiden muuttamisen todennäköisyyttä yhtiössä (Sweeney 1994, Škodan ym. 2017, 76 mukaan). Johdon henkilöstömuutosten on havaittu johtavan taipumukseen, jossa uusi johto näyttää heikkoa tulosta vaihdoksen aikana, jolloin tämä tulos on asetettavissa aikaisemman johdon syyksi (Fox 1997, Škodan ym. 2017, 77 mukaan). Ihantolan ja Leppäsen (2017, 151–152) mukaan luovuudella saatetaan piilottaa yrityksen hyvää kannattavuutta minimoimalla tulosta. Toisaalta myös tuloksen maksimointi on mahdollista, jotta johto kykenee saavuttamaan tulostavoitteensa ja kannustimina olevat bonukset. Jonesin (2011, 34) mukaan johdon henkilökohtaiset tarpeet vaikuttavat myös luovan laskentatoimen käyttöön. Näitä ovat oman toimeentulon turvaaminen ja tarve saada kunnioitusta. Nämä voidaankin nähdä osaltaan inhimillisiä syinä luovan laskentatoimen käyttöön.

5.3 Luovan laskentatoimen keinot

Luovuutta laskentatoimessa mahdollistavat lainsäädännön joustot, säädösten puutteellisuus, harkinnanvaraiset erät, aitojen transaktioiden tarkoitushakuinen ajoittaminen sekä keinotekoiset transaktiot (Škoda ym. 2017, 77). Gupta ja Kumar (2020, 399–400) ovat käsitelleet luovan laskentatoimen keinoja, joita esiintyy kirjallisuudessa. Näiksi keinoiksi he esittävät muun muassa:

- suuret kertakorvauksina saadut tuotot ja kulut,
- varaston arvon manipulointi,

- kulujen tarkoituksellinen viivyttely,
- varaukset,
- ehdollisten velvoitteiden kanssa peluu,
- taseen kanssa peluu,
- poistokäytänteiden jatkuva muuttaminen,
- tuottojen ja kulujen manipulointi,
- tuottojen manipulointi tekaistujen myyntien avulla, sekä
- myyntisaatavien alaskirjaukset.

Näsin (2017, 106–107) mukaan Amat, Blake ja Dowds (1999) jakavat luovan laskentatoimen menetelmät neljään kategoriaan. Lainsäädäntö antaa eri vaihtoehtoja tilinpäätökseen, joista valitaan luovasti sopivin vaihtoehto. Vaihtoehtoisesti harkinnanvaraisissa erissä voi esiintyä epäjohdonmukaisuutta, kuten tilinpäätöskohtaisesti poistosuunnitelmien muuttaminen. Yritys voi myös vaikuttaa liiketapahtumien ajoitukseen, jotka vaikuttavat tilinpäätöksen tulokseen. Toisaalta myös keinotekoiset liiketoimet ovat mahdollisia, joista esimerkkinä he mainitsevat käyttöomaisuuden myynnin ja takaisinvuokrauksen.

Jones (2011, 11–13, 46) kirjoittaa luovan laskentatoimen neljästä keskeisestä strategiasta, tuottojen kasvattamisesta, kulujen vähentämisestä, varojen kasvattamisesta ja velkojen vähentämisestä. Tuottoja maksimoidaan esimerkiksi ennenaikaisesti tulouttamalla. Hänen mukaansa myyntien ennenaikainen tuloutus on luultavasti yksi yleisimmistä luovan laskentatoimen menetelmistä. Kuluja on mahdollista vähentää esimerkiksi varausten avulla. Hyvinä tilikausina tehdään tarpeettoman suuria varauksia. Heikkoina tilikausina taas varauksia puretaan, jolloin vaikutus on tulosta parantava. Hänen mukaansa kulujen aktivointi mahdollistaa tulokseen vaikuttamisen. Poistosuunnitelmien muuttaminen mahdollistaa kulujen määrään vaikuttamisen muun muassa poistoaikaa pidentämällä kuluja vähentäen. Hän mainitsee myös mahdollisuuden vaikuttaa tulokseen varaston muutoksen kautta. Mahdollisuus kasvattaa varoja on vieraan pääoman suhteellisen määrän vähentäminen taseella, joka on hänen mukaansa mahdollista taseen ulkopuolisin rahoitusjärjestelyin.

Jonesin (2011, 50–51) mukaan loppuvaraston arvoa on mahdollista manipuloida inventoidun varaston määrän ja arvostuksen kautta. Määrän manipulointi tapahtuu siten, että tilikausina, jolloin tuloksen on kasvatettava, inventaario tehdään erityisen tarkasti. Vastaavasti, kun tavoitteena on kätkeä tulosta, inventaariota ei tehdä tarkasti. Varaston hankintamenon

laskentaperiaatetta voidaan muuttaa, mikäli tavoitteena on vaikuttaa tulokseen. Hankintameno on sallittua myös sisällyttää tuotannon yleiskustannuksia, jotka vaativat subjektiivista arviota siitä, kuinka kustannukset kohdistuvat varaston hankintameno.

Jones (2011, 51, 54) kirjoittaa kulujen aktivoinnista luovan laskentatoimen keinona. Hänen mukaansa kulujen aktivointi on erityisen toimiva luovan laskentatoimen keino, koska tällöin voidaan kulujen vähentämisen lisäksi kasvattaa varoja. Kulujen aktivointi voi tapahtua esimerkiksi korkokustannusten aktivoinnilla pysyvien vastaavien hankintameno tai sisällyttämällä kehittämismenoihin niihin kuulumattomia kuluja.

5.4 Luova laskentatoimi ja moraalit

Etiikalla viitataan filosofian osa-alueeseen, jonka tarkoituksena on tutkia hyvää elämää ja moraalit. Moraalita tarkasteltaessa on pyrkimyksenä ymmärtää oikeaa ja väärää, sekä ihmisen toiminnan perusteita, eli mitkä periaatteet ohjaavat ihmisen tekoja. Virtasen (2002, 18–19) mukaan luovaa laskentatoimintaa ja moraalit arvioitaessa on syytä pohtia, kenen informaatiotarpeita varten tilinpäätös laaditaan, eli kenelle yritys on tilivelvollinen. Tilivelvollisuutta koskevat teoriat jakautuvat omistajalähtöiseen näkökulmaan ja sidosryhmäteoriaan. Omistajalähtöisyyden mukaan yrityksen pääasiallinen velvollisuus kohdistuu omistajiin. Sidosryhmäteorian mukaan yritys on tilivelvollinen kaikkia niitä ryhmiä kohtaan, joihin sen toiminnalla on vaikutusta. (Moore 1999.) Luovuuden palveluksessa informaation tuottajia toimitaan tilivelvollisuuden vastaisesti sekä omistajalähtöisen- että sidosryhmäteorian näkökulmasta. Mikäli luovat ratkaisut palvelevat oikean ja riittävän kuvan tavoitetta, voidaan informaation tuottajan katsoa toimivan tällöin eettisesti oikein (taulukko 7).

Näsin (2017, 104–105) mukaan Amat ym. (1999) kirjoittavat englanninkielisessä kirjallisuudessa käytetyistä termeistä luovan laskentatoimen käsitteen yhteydessä. Heidän mukaansa näitä termejä ovat ”*manipulation*” (*manipulointi*), ”*deception*” (*petos*) ja ”*sleight of hand*” (*silmänkääntötempu*). Näillä kirjallisuudessa käytetyillä termeillä on negatiivinen konnotaatio, joiden voidaan katsoa viittaavan epäeettiseen toimintaan.

Gupta ja Kumar (2020, 402) kirjoittavat laskenta-ammattilaisten eettisestä vastuusta. Heidän mukaansa laskenta-ammattilaisten etiikasta keskusteltaessa voidaan erottaa kolme eri keskeistä tavoitetta: periaatteiden määrittely, olosuhteet huomioivien standardien määrittely ja harkinnanvaraisuus käytössä vain siten, että päädytään tilannekohtaiseen parhaaseen

ratkaisuun. Heidän mukaansa muun muassa laskenta-ammattilaisen osaaminen ja henkilökohtainen etiikka vaikuttavat ammattieettisten tavoitteiden saavuttamiseen.

Virtanen (2002, 21–23) tarkastelee väitöskirjassaan laskenta-ammattialisten käsityksiä hyvästä kirjanpitolavasta esimerkiksi Kohlbergin yksilön moraaliteorian kautta, jossa moraalinen arvostelukyky jaetaan kolmeen eri tasoon, esisovinnaiseen-, sovinnaiseen ja periaatteiden tasoon. Virtanen (s. 150–151) mukaan Kohlbergin teorian perusteella teon hyvyyttä määrittää henkilön teon aikomusten peruste. Laskenta-ammattilainen toimii esisovinnaisella moraalitasolla, kun hän pohjaa toimintansa sanktioiden välttämiseen. Sovinnaisella tasolla toimittaessa hyvää kirjanpitolapaa noudatetaan sopimusten ja sääntöjen perusteella. Laskenta-ammattilainen toimii periaatteiden tasolla, kun hän pohjaa toimintansa velvollisuuksiinsa ja yhteiskunnalle tuottamaansa hyötyyn.

Virtanen (2002, 158) pohtii tutkimuksensa tuloksissa moraalien ja lainsäädännön suhdetta laskentatoimessa. Hänen mukaansa lainsäädännöllä on rooli moraalien rakentajana viranomaisvalvonnan ja sanktioiden kautta. Toisaalta hän sanoo vilpillisesti toimivien yritysten rapauttavan moraalitietoa. Hän kirjoittaa laskenta-ammattilaisten toimintaympäristön moninaisista vaatimuksista, jotka edellyttävät heiltä lainsäädännön täydentämistä velvollisuusetiikan periaatteita hyödyntäen.

5.5 Talousrikokset ja luova laskentatoimi

Kuten aikaisemmin on mainittu, luovan laskentatoimen mahdolliseksi motiiviksi yksityisten yhtiöiden osalta on esitetty verorasitteen vähentämisen tavoitetta. Tilinpäätössuunnittelu on mahdollista kirjanpitolain ja verolainsäädännön rajoissa. Näitä joustokohtia ovat muun muassa poistoeron ja verotusperusteisten varausten käyttö. Jos tilinpäätöksessä annetaan harhaanjohtavia tai vääriä tietoja on kyse kirjanpitorikoksesta. (Ihantola & Leppänen 2018, 121–122, 152.)

Kirjanpitorikokset jaetaan perus-, törkeään- ja tuottamukselliseen muotoon (Laurio 2020, 32–33). Kirjanpitorikos on usein osa laajempaa talousrikoskokonaisuutta. Ominaista kirjanpitorikokselle on kirjanpitolain mukaisen tilinpäätöksen oikean ja riittävän kuvan antamisen hankaloittaminen tai estäminen. Tämä tapahtuu esimerkiksi laiminlyömällä velvollisuus laatia tilinpäätös kokonaan, tekaistuja tositteita laatimalla, vääriä kirjanpitomerkitöitä tekemällä tai kirjanpitoaineistoa hävittämällä. Törkeään tekemuotoon liittyy suunnitelmallisuutta ja esimerkiksi

tekaistujen tositteiden sisällyttämistä kirjanpitoaineistoon huomattavan suurina määrinä. (Laurio 2020, 32–33.) Ihantola ja Leppänen (2018, 152–153) kirjoittavat esimerkkeinä väärin tietojen annosta tilinpäätöksessä arvostus- ja jaksotusperiaatteiden muokkaamisen tai virheellisten aktivointien tekemisen.

Muokkaamalla jaksotus- ja arvostusperiaatteita tavoitellaan informaationtuottajalle kuulumatonta hyötyä. Tämä voi tapahtua esimerkiksi hyvää tulosta kätkemällä, jolloin kirjanpitovelvolliselle määräytyy virheellinen määrä veroja maksettavaksi. Tällaiset teot voidaan määritellä veronkierroksi. Verorikoksiin liittyvät rikosnimikkeet rikoslaissa jakaantuvat teon lievempään muotoon, verorikkomukseen ja vakavampaan muotoon, veropetokseen. (Laurio 2020, 54–55.)

5.6 Ratkaisuehdotuksia luovan laskentatoimen ongelmaan

Remenarić ym. (2018 196–197) toteavat, että luovan laskentatoimen esiintymistä on hankalaa estää, mutta sen aiheuttamia ongelmia on kuitenkin mahdollista vähentää. Laskentastandardit, jotka rajoittavat harkinnanvaraisuutta ovat omiaan rajaamaan luovuutta. Johdonmukainen laskentaperiaatteiden soveltaminen toimii osana haitallisen luovuuden vähentämistä. Gupta ja Kumar (2020, 400) esittävät, että ammattieettisten periaatteiden noudattaminen osaltaan vähentää luovan laskentatoimen esiintymistä.

Sisäisiä kontroleja ja toimivaa hallintoa pidetään keinona vähentää luovan laskentatoimen käyttöä (Jones, 2011, 28). Tipgosin (2002, 40) mukaan toimivat sisäiset kontrollit tehoavat työntekijöiden väärinkäytöksiin, mutta niillä ei kyetä vähentämään johdon väärinkäytöksiä, sillä johto kykenee halutessaan sivuttamaan kontrollit. Toimivaksi keinoksi tähän ongelmaan hän esittää johdon eettisten standardien vahvistamista, sillä hänen mukaansa ainoastaan eettistä vastuuta kantava johto kykenee estämään väärinkäytöksiään.

Näsin (2017, 109–110) mukaan tilintarkastuksella on myös oma roolinsa luovan laskentatoimen estämisessä. Tilintarkastajat toimivat osaltaan konsultin roolissa mahdollisesti siirtyen eettiselle harmaalle alueelle etsiessään mahdollisuuksia käyttää luovaa laskentatointia, vaikkakin konsultointia ja lakisääteistä tarkastusta tarjoavat eri tahot. Hän peräänkuuluttaa tilintarkastuslain edellyttämää hyvän tilintarkastustavan noudattamista. Mikäli tilintarkastaja antaa vakiomuotoisen lausunnon tiedostaen, että tilinpäätökseen sisältyy luovia ratkaisuja, Näsin

mukaan, tilintarkastaja rikkoo tällöin hyvää tilintarkastustapaa etenkin silloin, kun tilinpäätös sisältää tilintarkastajan konsultoimia ratkaisuja.

6 OPINNÄYTETYÖN TUTKIMUSMENETELMÄ JA AINEISTO

6.1 Tutkimusmenetelmä ja -kohde

Laadullista tutkimusmenetelmää käytettäessä pyrkimyksenä on tutkittavan ilmiön kuvaaminen, tiedostaminen ja selittäminen. Keskeinen ero laadullisen ja määrällisen tutkimusmenetelmän välillä on, ettei laadullinen menetelmä pyri esittämään yleistyksiä tutkittavasta ilmiöstä, vaan ilmiötä kuvataan sanallisesti tavoitellen syvällisempää ymmärrystä. Menetelmää käytettäessä tutkimuksen keskiössä ovat tutkittavien kokemukset ja merkitykset. (Kananen 2017, 35–36.)

Haastattelu toimii eräänä aineistonkeruumenetelmänä. Haastattelut ovat jaettavissa kysymystyyppien perusteella lomake-, teema- ja syvähaastatteluun, joista teema- ja syvähaastattelu soveltuvat laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmiksi. Teemahaastattelulle ominaista on, että tutkija on muodostanut tutkittavasta ilmiöstä käsityksen, johon haastattelun teemat perustuvat. Näihin teemoihin tartutaan keskustelun muodossa. Verkkohaastattelu on eräs keino kerätä aineistoa haastattelun muodossa. Etuna ovat muun muassa järjestämistavan joustavuus, automaattinen haastattelun nauhoittaminen sekä kustannussäästöt. Verkkohaastattelu ei toisaalta tuota aineistoa non-verbaalisen viestinnän muodossa. (Kananen 2017, 88, 114–115.)

Tutkimuskysymykseen vastauksen löytämiseksi sovelletaan laadullista tutkimusmenetelmää. Menetelmän käyttöä puoltavat tutkimuskysymyksen asettelu muotoon, jossa tutkimuskohteiden kokemukset nousevat keskiöön. Tämän lisäksi, vaikkakin luovaa laskentatointa on kirjallisuudessa käsitelty mittavasti, kuitenkin pienyritysten ja erityisten tilitoimistokirjanpitäjien kontekstissa aiheesta löytyy lähinnä sitä sivuavia töitä, kuten aikaisemminkin on kuvattu. Tästä johtuen laadullinen menetelmä soveltuu tutkimusmenetelmäksi, sillä tilitoimistokirjanpitäjien näkökulmaa ei olla merkittävässä määrin huomioitu. Verkkohaastattelu valikoitui haastattelun toteuttamistavaksi, koska haastattelut kyettiin toteuttamaan tällä tavoin joustavasti haastatteluvien ehdoilla.

Tilitoimistot ovat taloushallinnon palveluita tarjoavia yrityksiä. Ne tarjoavat eri palveluita muun muassa ulkoisen laskennan palveluita, palkanlaskentaa ja sisäistä laskentaa. Kirjanpitäjiksi kutsutaan niitä henkilöitä, jotka hoitavat ulkoisen laskennan velvoitteita. Tilitoimistokirjanpitäjä

on taloushallinnon palveluita tarjoavassa yrityksessä toimiva kirjanpitäjä. Tilitoimiston tarjoamat palvelut perustuvat toimeksiantosopimukseen, jossa tilitoimisto ottaa vastuulleen esimerkiksi asiakkaan juoksevan kirjanpidon ja tilinpäätöksen laatimisen.

Tutkimuskohteeksi valikoituivat tilitoimistokirjanpitäjät, sillä tämän opinnäytetyön tekijän arvioon perusteella heiltä on saatavissa sellaista tietoa, jolla on merkitystä tutkimusongelman ratkaisemiseksi. Toinen mahdollinen lähestymistapa olisi ollut tilitoimistoasiakkaiden haastatteleminen. Tämä lähestymistapa olisi kuitenkin huomattavasti haastavampi sen vuoksi, että näiden asiakkaiden löytäminen ja tavoittaminen todennäköisesti osoittautuisi enemmän ongelmalliseksi kuin kirjanpitäjien tavoittaminen.

6.2 Aineisto

Tutkimuksen aineiston keruu toteutettiin teemahaastatteluina, joissa haastateltiin tilitoimistokirjanpitäjiä. Haastateltavat työskentelevät samassa tilitoimistossa. Haastatteluun osallistui neljä eri tilitoimistokirjanpitäjää. Aineisto kerättiin verkkohaastatteluina, jotka toteutettiin lokamarraskuun 2021 välisenä aikana. Tutkittavien yksityisyyden turvaamiseksi heihin viitataan tutkimuksessa kirjanpitäjinä 1, 2, 3 ja 4.

Taulukko 8. Haastateltavien työkokemus ja koulutustausta.

Haastateltava	Työkokemus alalta	Koulutus
Kirjanpitäjä 1	11 vuotta	Yo-merkonomi
Kirjanpitäjä 2	25 vuotta	Merkonomi
Kirjanpitäjä 3	20 vuotta	Tradenomi, KLT
Kirjanpitäjä 4	14 vuotta	Tradenomi, KLT

Yllä olevassa taulukossa 8 eritellään haastatteluun osallistuneiden kirjanpitäjien työkokemus taloushallinnon alalta sekä koulutustausta. Haastateltavat ovat työskennelleet tilitoimistoissa merkittävän osan laskenta-ammattilaisen urastaan, minkä vuoksi he valikoituivat haastateltaviksi. Potentiaalisille haastateltaville kerrottiin etukäteen, mitä aihetta opinnäytetyössä tutkitaan. Hänen ollessa valmis haastatteluun järjestettiin aineistonkeruu verkkohaastattelun muodossa. Haastattelujen pituus oli riippuvainen haastateltavan kokemusten määrästä tutkimusaiheeseen liittyen ja valmiudesta keskustella aiheesta. Haastattelujen ajallinen kesto vaihteli noin 20 ja 40 minuutin välillä.

Haastattelu jaettiin seuraaviin teemoihin:

- Haastateltavan kokemukset kirjallisuudessa luovaksi laskentatoimeksi luokitelluista menetelmistä tilitoimistoasiakkuuksissa,
- Luovan laskentatoimen menetelmien käytön vaikutuksesta kirjanpitäjän ja asiakkaan väliseen suhteeseen kirjanpitäjän kokemuksiin perustuen ja
- Haastateltavan kokemat syyt, jotka johtavat luovan laskentatoimen esiintymiseen tilitoimistoasiakkuuksissa.

Teemojen kysymysten pohjalta esitettiin tarkentavia kysymyksiä ja jatkokysymyksiä. Tällä tavoin oli mahdollista porautua haastateltavan kokemuksiin tarkemmin.

6.3 Analysointimenetelmä

Saatettua kerätty aineisto yhteismitalliseksi tutkimusongelmaa ja -kysymyksiä filterinä hyödyntäen aineiston sisältö on valmis analysoitavaksi. Analyysiä edeltävä vaihe vaatii litteroidun aineiston tiivistämisen abstraktiotasolle, joissa edetään vähitellen kohti teoreettisia käsitteitä koskevaa tasoa. Sisältöanalyysi on jaettavissa teoria- ja aineistolähtöiseen luokitteluun. Teoriaan pohjautuvassa luokittelussa aineistoa luokitellaan teorioita hyödyntäen. Aineistolähtöisessä luokittelussa taas tekstin luokiksi nousevat aineistosta kohoavat luokat. (Kananen 2017, 141–146.)

Tässä opinnäytetyössä kerätty aineisto luokiteltiin teoriaan pohjautuvaa luokittelua hyödyntäen. Äänitetyt haastattelut litteroitiin sanatarkasti, jotta vältettäisiin haastateltavien käyttämien ilmaisujen merkitysten katoamista, sillä verkkohaastattelun vuoksi nonverbaalista tietoa ei kertynyt aineistoon. Litteroitu aineisto koodattiin muodostaen kuvaa aineistosta kokonaisuutena. Koodeissa siirryttiin vähitellen teoriasta nousseitten termien luokkiin. Näitä luokkia olivat muun muassa luovan laskentatoimen menetelmät, hyvä kirjanpito ja luovan laskentatoimen motiivit. Luokittelulla löydettiin aineiston tulkitsemisen kannalta merkittäviä tekijöitä, joiden avulla aineistosta muodostettiin johtopäätöksiä.

7 TUTKIMUSTULOKSET

7.1 Tilitoimistokirjanpitäjien kokemuksia luovan laskentatoimen menetelmistä

Tässä osiossa vastataan tutkimuskysymyksen osaan: *millaisia kokemuksia tilitoimistokirjanpitäjillä on kirjallisuudessa esiintyvistä luovan laskentatoimen menetelmistä*. Näitä luovan laskentatoimen menetelmiä on eritelty työn viitekehyksessä.

Haastatteluissa tiedusteltiin tilitoimistokirjanpitäjien kokemuksista luoviin menetelmiin liittyen. Tarkoituksena oli hahmottaa, millaisia luovan laskentatoimen menetelmiä on heidän kokemuksiansa perusteella esiintynyt. Tutkimusaineiston perusteella on todettavissa, että kirjallisuudessa tunnistettuja luovan laskentatoimen menetelmiä on esiintynyt useissa eri muodoissa myös tilitoimistoasiakkuuksissa. Aineistosta selvisi, että luovan laskentatoimen menetelmiä käytetään tilitoimistoasiakkuuksissa osittain eri tavoin kuin mitä kirjallisuudessa on mainittu.

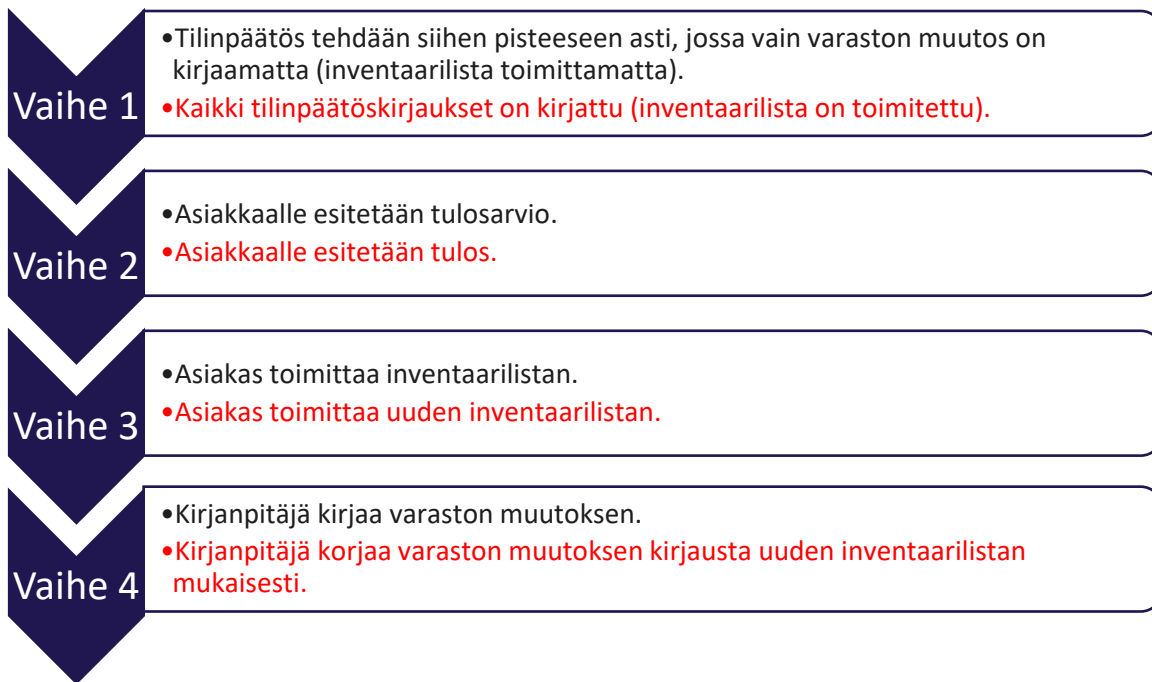
7.1.1 Varaston muutos

Tutkimuksissa on esitetty varaston muutoksen käyttöä mahdollisena luovan laskentatoimen menetelmänä. Erityisesti varaston muutosta ovat käsitelleet Gupta & Kumar (2020) ja Jones (2011). Varaston muutosta muokkaamalla tulosta voidaan siirtää suuntaan, jos toiseen asiakkaan tavoitteiden mukaisesti. Varaston arvoa kasvattamalla tilikauden ostokulut vähenevät, jolloin tulos kasvaa. Toisaalta ostokuluja lisäämällä on mahdollista piilottaa tulosta (Ihantola & Leppänen 2018). Haastatteluissa ei noussut esiin Jonesin (2011) kuvailema luova laskentaperiaatteiden muuttaminen varaston osalta. Varaston arvoa pyritään muokkaamaan pikemminkin inventoidun varaston määrän kautta. Kirjanpitäjä 2 kuvaa tilinlaskennan, jossa hän on pitänyt inventaarilla tuloksen muokkaamista mahdollisena siten, että tilikauden ostokuluja lisättiin:

“Ja sitten alkas näyttää siltä, että tulos on liian hyvä. Tämä yrittäjä ilmoitti mulle, että hän on varmasti laskenut varaston väärin. Ja sitten kysyi multa lupaa, että voiko hän tulla niinkun meidän toimistolle, että hän tekee niinkun varastolaskelman uusiksi ja hän saa niinkun rauhassa olla siellä toimistolla ja tehdä tän. Totta kai annoin luvan, että saa tulla. Ja yllätys, tämä varasto sitten muuttui ihan täysin.”

Kirjanpitäjä 4 kertoo asiakkaan toimintatavoista, joihin perustuen hän on kokenut, että varaston muutoksen avulla on pyritty aikaansaamaan haluttu tulos:

“Mutta et on mulla sellanenkin asiakas ollu, että pitää tehdä kaikki muut tilinpäätöskirjaukset ensin ja sitten antaa ne asiakkaalle, että miltä näyttää ja sit se vasta toimittaa varaston.”

Kuvio 1. Luovan laskentatoimen käytön eteneminen varaston muutoksella.

Yllä olevassa kuviossa on esitetty, kuinka varaston muutoksen luova käyttö tyypillisesti etenee tilitoimistoasiakkuuksissa. Varaston muutoksen luova käyttö jakaantuu kahteen tilanteeseen, jotka ovat eriteltynä kuviossa nelivaiheisesti. Tilanteissa erottavana tekijänä on, että vaiheessa 1 kirjanpitäjälle on joko toimitettu dokumentti varaston muutoksen kirjausta varten tai tarvittavaa dokumenttia ei ole lainkaan toimitettu. Asiakkaan saatua tulosarvion tai tuloksen hän toimittaa kirjanpitäjälleen varaston muutoksen kirjausta varten inventaarilistan tai alkuperäisestä kirjauksesta poikkeavan inventaarilistan. Tämän jälkeen kirjanpitäjä tekee lopullisen varastokirjauksen.

Vaikka varaston arvon luovaa käyttöä on esiintynyt, osa haastateltavista kuitenkin koki, että varaston arvolla tehtävää tuloksen muokkaamista esiintyy nykyisin vähemmän kuin ennen. Haastateltavat korostivat tilitarkastuksen roolia inventaarin oikeellisuuden varmistamisessa, vaikkakin sillä varauksella, ettei kaikkia virheellisyyksiä ole lopulta mahdollista estää.

7.1.2 Suunnitelman mukaiset poistot

Suunnitelman mukaiset poistot perustuvat aktivoitujen hyödykkeiden taloudelliseen kulumiseen kestävässä ajassa. Tänä aikana hyödykkeet kirjataan poistoina kuluksi poistosuunnitelman poistomenetelmää noudattaen. Kirjanpitolautakunnan yleisohje suunnitelman mukaisista poistoista mahdollistaa pienille kirjanpitovelvollisille yksinkertaistetun poistomenetelmän noudattamisen, jossa poistot tehdään verotuksessa hyväksyttävistä maksimipoistosäännöksistä noudattaen. Poistosuunnitelman muuttaminen on sallittua, mikäli ilmenee, että alkuperäinen suunnitelma osoittautuu väärin laadituksi esimerkiksi siten, että aktiivan tulontuottamiskyky on arvioitu väärin (Leppiniemi & Kisanlahti 2017). Suunnitelman mukaisten poistojen tarkoitushakuinen muuttaminen on nostettu erääksi tavaksi, jolla voidaan luovasti muokata tilinpäätöstä (Gupta & Kumar 2020). Kirjanpitäjä 3 kuvaa poistosuunnitelmien muuttamista:

“Jos on ollut tarve saada poistot, vaikka pienemmäksi niin sitten on poistosuunnitelmaa muutettu ja se tosiaan, että onko se ihan oikea peruste, että se on tarve muuttaa poistosuunnitelmaa vai onko sitten vaan tuloksen järjestelyä niin se on aina kans vähän semmonen kakspiippunen juttu, että asiakkaallahan aina löytyy perusteet, et miksi se tehtäis näin tai, että miksi poistosuunnitelma pitää muuttaa.”

Mikäli poistosuunnitelman muuttamista käytetään tuloksenjärjestelykeinona johdonmukaisuuden periaatteen vastaisesti, on tulosta mahdollista parantaa esimerkiksi kasvattamalla poistoaikaa tai tulosta voidaan kätkeä esimerkiksi kasvattamalla menojäätännöspoistoprosenttia. Poistosuunnitelman muuttamiselle tulee olla peruste. Kuten kirjanpitäjä 3 toteaa, on haastavaa arvioida, ovatko asiakkaalta saadut perusteet poistosuunnitelman muuttamiseksi todellisia vai onko kuitenkin suunnitelman muuttamisessa motiivina tuloksen järjestely haluttuun suuntaan. Myös tilinpäätöskohtaisia poistosuunnitelmien muuttamisia on esiintynyt. Kirjanpitäjä 4 kertoo kaluston poistosuunnitelman luovasta muuttamisesta:

“Sillon kymmenen vuotta sitten niin sillon kyllä tehtiin enemmän sitä, että joillakin poistoilla niin, niin pelattiin vähän sitä tulosta justiin, että jos oli menossa tappiolle niin yhtäkkiä päätettiin, että no ei vaikaan, että tehdäänkin vaan poistot jollain kymmenellä prosentilla, että siitä tavallaan niin kun muuteltiin ihan niin kun ilman sen suurempia suunnitelmia.”

Haastatteluista kävi ilmi, että tilitoimistokirjanpitäjät ovat kokeneet epä johdonmukaisuutta poistosuunnitelmissa. Haastattelut antavat viitteitä, että asiakas on se taho, joka tekee aloitteen poistosuunnitelman muuttamisesta. Haastateltavista puolet kuitenkin totesi, että

epäjohdonmukaisuuksia suunnitelman mukaisissa poistoissa esiintyy nykyisin vähemmän kuin aikaisemmin heidän uransa aikana.

7.1.3 Liikevaihto

Tutkimuksessa tiedusteltiin haastateltavilta heidän kokemuksiaan luovan laskentatoimen esiintymisestä liikevaihdossa. Jones (2011) sekä Gupta ja Kumar (2020) ovat esittäneet luovan laskentatoimen keinona liikevaihdon käyttöä. Tilinpäätös on hyvän kirjanpitotavan mukaisesti laadittava suoriteperustetta noudattaen. Liiketapahtumien ollessa monimutkaisia liittyy myös tulouttamiseen osittaista harkinnanvaraisuutta, eli harkinnanvaraisuutta siitä, milloin myynti on tosiasiallisesti syntynyt. Kuitenkin tutkimustulosten perusteella liikevaihtoon liittyvää mahdollista tulouttamisen harkinnanvaraisuutta ei esiintynyt. Vastausten perusteella tilitoimistoasiakkuuksien liikevaihto koostuu pääsääntöisesti selkeistä liiketapahtumista, joiden hyvän kirjanpitotavan mukaiset tilinpäätöskirjaukset olisivat tehtävissä. Tästä riippumatta tulosten perusteella tilitoimistokirjanpitäjät kokivat, että liikevaihdon muokkaamista käytetään luovan laskentatoimen keinona. Tutkimustulokset osoittavat, että tilitoimistoasiakkuuksien liikevaihtoa kasvatetaan ja vähennetään luovasti. Kirjanpitäjä 2 kuvaa tilannetta, jossa kirjanpitojärjestelmässä on lähettämättömiä myyntilaskuja:

“Niin, yrittäjä vaan sitten sanoi, että ne - ne ei lähde, että hän tulee muuttamaan niitten päivämääriä hän, hän sen voi niinkun todistaa, että, että vaikka siinä lukee nyt tällä hetkellä, että siinä on se ja se päivämäärä, että niihin tulee sitten lisäyksiä, niin kun mitkä on sitten taas niin kun seuraavalle tilikaudelle kuuluvia, että hän kokee sen sitten niin kun niin, että ne kuuluu sitten 2021 vuodelle. Ja ne ei koskaan lähtenyt sitten ne. Että niitä muokattiin niitä myyntilaskuja sitten niin, että ne tuli vasta nyt tälle tilikaudelle, että täskin tiesin, että täs muunneltiin sitten tulosta.”

Kirjanpidon siirtymistä sähköisiin järjestelmiin paperikirjanpidoista koettiin tilinpäätöksen suoriteperusteen toteutumisen kannalta helpottavana tekijänä. Niin sanotuissa mappikirjanpidoissa suoriteperusteen toteutuminen on kuitenkin haasteellista, mikä käy ilmi tutkimustuloksista, kun asiakkaalla on mahdollisuus olla toimittamatta tositteita tilinpäätöskirjauksia varten. Kuitenkin kuten kirjanpitäjä 2 mainitsee, vaikka sähköinen järjestelmä tuo osaltaan läpinäkyvyyttä kirjanpito prosessiin, se ei kuitenkaan poissulje luovan laskentatoimen käytön mahdollisuutta.

7.1.4 Aktivoinnit

Kirjallisuudessa on käsitelty aktivointien käyttöä luovan laskentatoimen keinona (Jones 2011). Kulujen aktivointi on toimiva tapa muokata tulosta, sillä se kasvattaa samalla varoja sekä vähentää kuluja. Aktivoinnin perusteena on hyvän kirjanpitotavan mukaisesti meno tulo kohdalle -periaate. On kyettävä osoittamaan, että aktivointiin liittyy pidempiaikainen tulon-odotus, jotta aktivointi voidaan katsoa oikeaksi tavaksi käsitellä liiketapahtuma kirjanpidollisesti. Aineistossa esiintyi aktivointien luovaa käyttöä. Haastateltavien mukaan aktivointeihin liittyviä luovuttaa ilmenee muun muassa pienhankinnoissa ja kehittämismenoissa. Teoriassa on käsitelty erityisesti luovaa kehittämismenojen käyttöä. Kehittämismenojen käyttöä esiintyy kuitenkin vain harvoissa tilitoimistoasiakkuuksissa tutkimustulosten perusteella. Aktivointeja voidaan käsitellä muillakin tavoin luovasti, kuten kirjanpitäjä 1 kuvaa työkaverinsa tapausta, jossa asiakas vaatii ohjelmistopäivityksen aktivoimista:

”Ja tuli muuten eteen yhdes asiakkuudes, ei toki minun, mutta justii semmonen, että oli tämmönen, että atk-ohjelmisto, tää ei oo mulle sinällänsä tuttu, mutta jos on niinku joku lisenssi niin se on niinkun tota, se olis aktivoitavissa, mutta sitten tällä, tälle tuli tämmönen isompi päivitykseen liittyvä lasku niin tota sitten koska tulos oli tappiollinen niin se vaatimalla vaati, et sen täytyy niinkun aktivoida.”

Pienhankinnat ovat kalustohankintoja, joihin liittyvä taloudellinen käyttöikä on todennäköisesti maksimissaan kolme vuotta tai yksittäisen kalustohankinnan hankintahinta on maksimissaan 1 200 €. Pienhankintojen osalta luova käyttö esiintyy aktivoinnin muodossa. Tällaisiksi hankinnoiksi luettavia hankintoja aktivoidaan tarkoitushakuisesti taseelle, jotta kulujen määrä saadaan vähennettyä. Tulosten perusteella kirjanpitäjät näkivät pienhankintojen aktivointi enemmän joustavuuden kautta kuin suoranaisesti säännösten venyttämisenä tai vilpillisenä. Pienhankintojen aktivointi toisaalta soveltuu luovan laskentatoimen keinoksi, sillä Näsin (2017) mukaan Amat ym. (1998) jakavat yhdeksi luovan laskentatoimen kategoriaksi lainsäädännön antamien vaihtoehtojen väliltä sopivimman vaihtoehdon valinnan informaationtuottajan näkökulmasta.

7.1.5 Saatavien alaskirjaukset

Gupta ja Kumar (2020) ovat maininneet saatavien alaskirjausten välttelyn eräänä luovan laskentatoimen menetelmänä. Alaskirjausten tekemättä jättäminen johtaa siihen, että tase antaa harhaanjohtavaa kuvaa yrityksen varallisuusasemasta ja tuloslaskelma kulurakenteesta.

Kirjanpitolaki edellyttää, että saatavat arvostetaan niiden nimellisarvoon tai todennäköiseen arvoon (Ihantola & Leppänen 2018). Mikäli saatavan kotiutumiseen liittyy erityistä epävarmuutta, epävarmuuden määrästä riippuen, on saatava kirjattava joko kuluksi tai ilmoitettava epävarmuus liitetietona (Leppiniemi & Kaisanlahti 2017).

Tutkimustuloksista selviää, että saatavien alaskirjauksia kartetaan varsinkin, jos tilikauden tulos on näyttää heikolta. Tarkoituksena on välttää tappiollisen tilikauden syntymistä. Toisaalta tuloksissa nousi esiin myös olennaisuus osana saatavien alaskirjauksia. Osa vastaajista piti yleisesti ottaen asiakkaidensa saatavien määriä niin pieninä, ettei epäkuranttien saatavien alaskirjauksella olisi olennaista vaikutusta tilinpäätökseen.

7.2 Luovan laskentatoimen erityispiirteet tilitoimistoasiakkuuksissa

Tässä osiossa vastataan tutkimuskysymyksen osaan: *millaisia erityispiirteitä tilitoimistojen luovaan laskentatoimeen liittyy näiden kokemusten perusteella?* Edellä käsitellyistä tuloksista saattaa herätä kysymyksiä kuten, miksi näin toimitaan, eikö kirjanpitäjän tulisi aktiivisemmin estää luovien ratkaisujen sisällymistä tilinpäätökseen? Palautetaan mieleen Näsin (2017) käyttämä käsitelmä luovasta laskentatoimesta, jonka mukaan luova laskentatoimi käsittelee informaationtuottajan pyrkimyksen manipuloida kirjanpidon ja tilinpäätöksen informaatiota joko omiin tarkoituseriinsä tai yrityksen intressejä palvellakseen *laskenta-ammattilaisen avustuksella*. Kuinka laskenta-ammattilainen avustaa informaationtuottajaa tilitoimistoasiakkuuksissa?

Tutkimuksen vastauksista nousee esiin, että asiakkaan esittäessä vaatimuksia luovien keinojen käytöstä tilinpäätöksessä on kirjanpitäjä puun ja kuoren välissä. Kirjanpitäjä pyrkii noudattamaan hyvää kirjanpitolapaa, mutta taas toisaalta kirjanpitäjä haluaa ylläpitää asiakassuhdetta. Syntyy ristiriita kirjanpitäjän ammattietiikan ja asiakkaan vaatimusten välillä. Näiden ristiriitatilanteiden ratkaisemiseksi aineiston perusteella kirjanpitäjät vetoavat asiakkaaseen, jotta tilinpäätös tehtäisiin hyvän kirjanpitolapaa mukaisesti. Mikäli asiakas ei taivu vaatimuksiinsa, kirjanpitäjä hyväksyy luovan laskentatoimen käytön siinä tapauksessa, jos kyseessä ei ole hänen näkemykseensä perustuen räikeää tilinpäätöksen muokkaamista. Tutkimustulokset antavat viitteitä, että näin toimitaan, sillä asiakkaan katsotaan olevan lopulta vastuussa antamistaan vääristä tiedoista. Haastatteluissa esiintyy myös tilanteita, joissa asiakas ei esitä suoranaisesti vaatimusta tilinpäätöksen muokkaamisesta, vaan sisällyttää luovia ratkaisuja

dokumentteihin joihin tilinpäätöskirjaukset perustuvat. Näissä tilanteissa kirjanpitäjällä herää epäily luovien ratkaisujen käytöstä asiakkaan toimintatapoihin perustuen.

Tulosten perusteella luovan laskentatoimen käyttö etenee monivaiheisesti tilitoimistoasiakkuuksissa. Ensinnäkin asiakkaalla on motiivi esittää jokin tulos tilinpäätöksessä. Tutkimustuloksissa keskeisimmät motiivit kirjanpitäjän näkökulmasta ovat verojen välttely ja tappiollisen tuloksen peittäminen. Asiakas esittää kirjanpitäjälleen jonkin luovan keinon käyttöä, jonka jälkeen kirjanpitäjä arvioi ammattietiikkaansa perustuen, onko keinon käyttö mahdollista. Vaihtoehtoisesti asiakas muokkaa dokumentteja haluamaansa suuntaan, kuten inventaarilistaa tai myyntilaskujen päivämääriä. Kirjanpitäjän ammattieettinen arvio vaikuttaa vastaukseen luovan keinon käytöstä. Mikäli kirjanpitäjä ei pidä ehdotusta mahdollisena toteuttaa, hän esittää kompromissiehdotuksen tai kyseenalaistaa asiakkaan antamaa tietoa. Tämän jälkeen asiakas arvioi esitettyä kompromissia, joko hyväksyy sen tai pitäytyy alkuperäisessä kannassaan. Asiakkaan pitäytyessä alkuperäisessä kannassaan, kirjanpitäjä arvioi uudelleen alkuperäistä esitystä ja sen mahdollista vaikutusta tilinpäätöksen oikeellisuuteen. Kirjanpitäjän tekemään arvioon vaikuttaa hänen olettamuksensa siitä, millaista vahinkoa asiakassuhteeseen syntyy, mikäli hän kieltäytyy tekemästä asiakkaan tahdon mukaisesti. Näihin seikkoihin pohjautuen kirjanpitäjä lopulta tekee päätöksensä kirjanpitäjän näkökulmasta huonojen vaihtoehtojen väliltä. Kirjanpitäjä 4 kertoo mahdollisista vaikutuksista asiakassuhteeseen asiakkaan antamia tietoja kyseenalaistettaessa:

“Jos sä kysyt ja sanotaan, että kyllä se näin on niin voiko siitä sen enempään lähteä vääntämään ilman, että siitä asiakassuhde kärsii ja mahdollisesti asiakas lähtee.”

Tutkimustuloksista kuitenkin selviää, vaikka asiakas pysyisikin edelleen tilitoimiston asiakkaana luovien ratkaisujen käyttö vaikuttaa kirjanpitäjän suhtautumiseen asiakasta kohtaan. Kirjanpitäjä 2 kertoo, millaisia vaikutuksia luovan laskentatoimen esiintymisellä on:

“muodostuu helposti sellainen, sellainen niinkun, että sä et luota enää siihen yrittäjään.”

Luottamuksen menettämisen lisäksi kirjanpitäjät kokevat, että luovia menetelmiä hyödyntävien asiakkaiden kirjanpitojen ja tilinpäätösten teolla on vaikutusta etenkin näiden asiakkuuksien teon mielekkyyteen. Keskeistä on, ettei kirjanpitäjän ja asiakkaan tavoitteet kohtaa.

Asiakas pyrkii antamaan haluamaansa kuvaa tilinpäätöksessä, kun taas kirjanpitäjä pyrkii ainakin pääsääntöisesti noudattamaan oikean ja riittävän kuvan periaatetta.

Tutkimustulosten perusteella kirjanpitäjien näkökulmasta luovuutta harjoittavat tilitoimistoasiakkaat eivät suhtaudu vakavasti sanktioiden esiintymisen mahdollisuuteen. Asiakkaat, joilla on taipumusta luovan laskentatoimen käyttöön ajattelevat pikemminkin, että luovuudella saatava hyöty ylittää sanktioihin liittyvät riskit.

Kirjanpitäjien suhtautumisessa luovan laskentatoimen esiintymiseen on myös eroja. Merkittävä osa haastateltavista suhtautui vakavasti luovaan laskentatoimeen. Kuitenkin osa vastaajista suhtautui kevyemmin varsinkin siinä tapauksessa, jos he katsoivat, ettei luovuudella ollut olennaista merkitystä tilinpäätöksen kannalta.

7.3 Opinnäytetyön reliabiliteetti ja validiteetti

Kanasen (2017, 175–176) mukaan tutkimuksen luotettavuutta mittaavat tutkimuksen reliabiliteetti ja validiteetti. Reliabiliteetti mittaa tutkimustulosten muuttumattomuutta ja validiteetti viittaa taas tutkimuksen pätevyYTEEN, eli sitä onko tutkittu oikeita asioita.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia luovan laskentatoimen esiintymistä ja erityispiirteitä tilitoimistoasiakkuuksissa. Kaikki haastateltavat työskentelivät haastattelun suorittamisen aikana samassa tilitoimistossa, millä voi olla vaikutusta tutkimustulosten luotettavuuteen. Saattaa olla olemassa jokin työn kirjottajalle tuntematon tekijä, jonka vuoksi haastatteluissa saatiin yhteneviä vastuksia tästä johtuen. Haastateltavien vastaukset käsiteltiin työssä anonyymisti. Anonyymi käsittely annettiin tiedoksi haastateltaville etukäteen eettisyyden periaatteita noudattaen. Tästä johtuen haastateltavilla ei olisi pitänyt olla aihetta antaa totuudenvastaisia tietoja vastauksissaan.

Haastatteluiden kokonaismäärä jäi vähäiseksi (4 haastattelua). Tämä vaikuttaa osaltaan työn tulosten luotettavuuteen, sillä työn saturaatiotaso on tästä syystä kyseenalainen. Tulosten luotettavuutta kyettäisiin yhä kasvattamaan lisäämällä haastatteluiden määrää. Kuitenkin tälläkin haastattelumäärällä saatiin yhteneviä vastauksia.

Pääskykiven (2020) Pro gradu -tutkielma sivuaa tämän opinnäytetyön tutkimusaihetta käsitellen luovaa laskentatoimintaa pienyrityksissä tilintarkastajien näkökulmasta. Tulokset luovien

menetelmien esiintymisestä ovat saman suuntaisia, vaikkakin luovan laskentatoimen käsitettä on tulkittu hänen tutkimuksensa vastausten perusteella tätä työtä laajemmin, sisällyttäen luovuuteen myös virheet.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyön tarkoituksena oli löytää vastaus tutkimusongelmaan luovan laskentatoimen esiintymisestä tilitoimistoasiakkuuksissa. Ongelman ratkaisemiseksi asetettiin tutkimuskysymys luovan laskentatoimen menetelmien esiintymisestä ja sen erityispiirteistä tilitoimistoasiakkuuksissa. Tämän opinnäytetyön tulosten perusteella voidaan todeta luovan laskentatoimen ongelman olemassaolo myös tilitoimistoasiakkuuksissa.

Luova laskentatoimi on ongelmana hyvin moninainen. Sen esiintymisen voidaan katsoa joutuvan osittain oikean ja riittävän kuvan käsitteen olemassaolosta, sillä oikea ja riittävä kuva mahdollistaa joustavuuden tilinpäätöksessä (Jones 2011). Tätä joustavuutta voidaan käyttää väärin, jolloin luova laskentatoimi saa negatiivisen merkityksen. Joustavuutta mahdollistavat sekä lainsäädäntö, että kirjanpidon periaatteet. Aineistosta nousee esiin, että esimerkiksi kirjanpitovelvollisen käyttämiä jaksotusperiaatteita voidaan muuttaa perusteettomasti informaationtuottajan hyödyksi. Vaihtoehtoisesti inventaari voidaan laatia tiettyä tavoitetulosta mielessä pitäen, jolloin informaationtuottaja voi saada aikaan haluamansa tuloksen. Lainsäädäntö antaa vaihtoehtoja tilinpäätöskirjauksissa, joista informaationtuottaja valitsee tavoitteidensa kannalta hyödyllisimmän. Näitä keinoja hyödyntäen informaation tuottaja laatii tilinpäätöksen, joka antaa hänen haluamaansa kuvaa yhtiöstä.

Tilinpäätöksen oikeellisuutta arvioidaan olennaisuuden periaatetta hyödyntäen. Olennaisuus mahdollistaa sen, ettei kaikkia tilinpäätöksen osia tarvitse käsitellä erityisellä tarkkuudella, mikäli on odotettavissa, ettei virheellä tai väärin ilmoittamisella ole merkitystä informaationkäyttäjän tekemiin johtopäätöksiin. Olennaisuus ei itsessään tunne tahallisen ja tahattoman virheen välistä eroa. Näillä virheillä voidaan kuitenkin nähdä olevan eroa kirjanpito prosessin luotettavuuden kannalta. Tahallisessa teossa kyseessä on väärinkäytös, jollaiseksi luovan laskentatoimen käyttö voidaan tulkita.

Kirjanpitäjillä voidaan nähdä olevan osansa luovan laskentatoimen estämisessä. Kuten Virtanen (2002) kirjoittaa, laskenta-ammattilaisen toimintaympäristössä on moninaisia eri suuntiin vetäviä voimia. Kaikkiin tilanteisiin ei ole olemassa suoranaista säännöstä tai ohjetta, jolloin kirjanpitäjän tulee täydentää lainsäädäntöä henkilökohtaisen moraalikäsitteensä perusteella. Tilivelvollisuus asettaa erityisiä velvoitteita kirjanpitäjälle. Tilivelvollisuutta tulkittaessa sen laajassa mielessä, kirjanpitäjän voidaan katsoa mahdollistavan luovan laskentatoimen

käyttöä asettuessaan asiakassuhteen turvaamisen ja asiakkaan oikeudellisen vastuun taakse, samalla mahdollistaen virheellisen tilinpäätösinformaation olemassaoloa.

Kirjallisuudessa on esitetty useita eri mahdollisia ratkaisukeinoja luovan laskentatoimen vähentämiseksi. Remenarićin ym. (2018) mukaan luovan laskentatoimen esiintymistä olisi mahdollista rajata laskentastandardeilla, jotka rajoittavat joustomahdollisuuksia. Gupta ja Kumar (2020) puolestaan esittävät laskenta-ammattilaisten ammattietiikan vahvistamista, jotta laskenta-ammattilainen päätyisi tilannekohtaiseen parhaaseen ratkaisuun. Näistä vaihtoehdoista laskenta-ammattilaisten ammattietiikan vahvistaminen olisi mahdollisesti keino lievittää luovan laskentatoimen ongelman juurisyitä, sillä luovan laskentatoimen käytön voidaan nähdä perustuvan pohjimmiltaan eettiseen epäonnistumiseen. Laskentastandardien joustomahdollisuuksien rajaaminen antaisi selkeyttä tilinpäätöksen laatimiseen. Toisaalta näiden rajausten voidaan nähdä rajoittavan oikeaa ja riittävää kuvaa.

Aikaisemmin kuvatun eettisen epäonnistumisen voidaan katsoa tapahtuvan sekä asiakkaan, että kirjanpitäjän tasolla. Tulosten perusteella asiakas vaikuttaisi olevan se taho, joka kehoittaa luovan laskentatoimen menetelmien käyttöä kirjanpitäjälle. Ei voida kuitenkaan poissulkea sitä mahdollisuutta, että joissain tapauksissa kirjanpitäjäkin saattaa esittää luovien keinojen käyttöä asiakkaalleen. Kirjanpitäjän ammattietikalla on mahdollisesti vaikutusta siihen, esiintyykö luovaa laskentatoimintaa tilinpäätöksissä. Vastauksissaan kirjanpitäjät kertoivatkin, että heidän tulee kertoa asiakkaalleen, kuinka kirjanpito ja tilinpäätös laaditaan periaatteiden mukaisesti. Tämän työn tulosten perusteella kirjanpitäjät vetoavat asiakkaisiinsa, jotta he toimisivat eettisesti tilinpäätöksen kannalta. Kuten Tipgos (2002) toteaa, väärinkäytösten, eli tämän työn kontekstissa luovan laskentatoimen, estämisessä johdon eettisellä käytöksellä on vaikutusta. Kun asiakas pohjaa toimintansa laajaan tilivelvollisuuteen ja periaatteisiin, mahdollisesti myös luovan laskentatoimen käyttö vähenee. Virtasen (2002) mukaan Kohlbergin yksilön moraaliteorian mukaisesti informaationtuottajien pohjatessa toimintansa periaatteisiin, he toimivat teorian periaatteiden tasolla, sillä heidän toimintansa voidaan nähdä tällöin perustuvan yhteiskunnalliseen hyötyyn. Nämä näkökulmat viittaavat siihen, että oikean ja riittävän kuvan periaatteen kunnioittaminen tilinpäätöksen tavoitteena johtaa yleiseen hyötyyn. Tätä asiaa tulkittaessa yleisen hyödyn kannalta voidaan myös katsoa, että luovan laskentatoimen käytön johtaessa virheelliseen tilinpäätösinformaatioon mahdollistaa se väärin johtopäätösten tekoa kirjanpitovelvollisesta. Virheellinen informaatio ohjaa resursseja vähemmän kannattaviin kohteisiin, mikä rajoittaa yleistä hyötyä.

Luovaa laskentatointia esiintyy ja sitä tulee hyvin todennäköisesti esiintymään jatkossakin. Tämän opinnäytetyön tulosten perusteella ei voida kuitenkaan tehdä johtopäätöksiä siitä, kuinka laaja-alaisesta ongelmasta on lopulta kyse. Aihepiiriin liittyvänä jatkotutkimuksena olisi mahdollista tutkia tarkemmin, kuinka laajasti luovan laskentatoimen menetelmiä käytetään tilinpäätöksissä tilitoimistoasiakkuuksissa. Tämä tutkimus olisi mahdollista toistaa myös tilitoimistoasiakkaiden näkökulmasta vertaillen, olisivatko tulokset yhteneväisiä tämän opinnäytetyön kanssa. Tällöin olisi mahdollista muodostaa yhä kokonaisvaltaisempi kuva luovan laskentatoimen ongelmasta suomalaisten mikro- ja pienyritysten kontekstissa.

LÄHTEET

A 30.12.1997/1339. Kirjanpitoasetus.

A 30.12.2015/1753. Valtioneuvoston asetus pien- ja mikroyritysten tilinpäätöksessä esitettävistä tiedoista.

Amat, O., Blake, J. & Dowds, J. 1999. The Ethics of Creative Accounting. Teoksessa: J. Blake & C. Gowthorpe, (toim.) Ethical Issues in Accounting. Londres: Routledge. 24–40.

Bhasin, M. L. 2016. Survey of Creative Accounting Practices: An Empirical Study. [Verkkolehtiartikkeli]. Wulfenia Journal, 143–162. [Viitattu 16.9.2021]. Saatavana: [researchgate.net](https://www.researchgate.net)

Fox, J. 1997. Learn to play the earnings game (and Wall Street will love you). [Verkkopublication]. Fortune. 76-79. [Viitattu 16.9.2021]. Saatavana EBSCOhost-tietokannasta. Vaatii käyttöoikeuden.

Gupta, C. M. & Kumar, D. 2020. Creative accounting a tool for financial crime: A review of the techniques and its effects. [Verkkolehtiartikkeli]. Journal of financial crime, 397–411. [Viitattu 29.9.2021]. Saatavana: doi:10.1108/JFC-06-2019-0075

Hakonen, A. & Nylander, M. 2015. Palkitseminen ihmisten johtamisessa. [Verkkokirja]. Jyväskylä: PS-kustannus. [Viitattu 5.10.2021]. Saatavana Ellibs-e-kirjakokoelmasta. Vaatii käyttöoikeuden.

HE 89/2015. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kirjanpitolain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta sekä puunkorjuuta aarniometsissä harjoittavien yritysten viranomaisille suorittamien maksujen julkistamista koskevaksi laiksi.

Ihantola, E. & Leppänen, P. 2018. Yrityksen kirjanpito: Liiketapahtumista tilinpäätökseen. [Verkkokirja]. Helsinki: Gaudeamus Oy. [Viitattu 6.7.2021]. Saatavana Ellibs-e-kirjakokoelmasta. Vaatii käyttöoikeuden.

Jones, M. 2011. Creative accounting, fraud, and international accounting scandals. [Verkkokirja]. Chippenham: Wiley. [Viitattu 9.11.2021]. Saatavana ProQuest e-kirjakokoelmasta. Vaatii käyttöoikeuden.

Kananen, J. 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. [Verkkokirja]. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. [Viitattu 24.11.2021]. Saatavan Booky e-kirjakokoelmasta. Vaatii käyttöoikeuden.

KILA. 16.10.2007. Yleisohje suunnitelman mukaisista poistoista.

Kukkonen, M. & Walden, R. 2020. Elinkeinoverolaki käytännössä. [Verkkokirja]. Helsinki: Alma Talent Oy. [Viitattu 9.11.2021]. Saatavana Alma-Talent e-kirjakokoelmasta. Vaatii käyttöoikeuden.

L 24.6.1968/360. Laki elinkeinotulon verottamisesta.

L 29.4.1988/389. Laki avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä.

L 26.5.1989/503. Yhdistyslaki.

L 30.12.1997/1336. Kirjanpitolaki.

L 14.6.2013/421. Osuuskuntalaki.

L 24.4.2015/487. Säätiölaki.

Laurio, J. 2020. Talousrikosten ennaltaehkäisy ja havaitseminen. [Verkkokirja]. Helsinki: Kauppakamari. [Viitattu 6.11.2021]. Saatavana KauppakamariTieto e-kirjakokoelmasta. Vaatii käyttöoikeuden.

Leppiniemi, J. 2000. Hyvä kirjanpitolaki: Mikä on sallittua, mahdollista, kiellettyä? 8. uud. laitos. Helsinki: WSOY.

Leppiniemi, J & Kisanlahti, T. 2016a. Kirjanpitolaki, kommentaari. [Verkkokirja]. Helsinki: Talentum Media Oy. [Viitattu 6.7.2021]. Saatavana Alma-Talent e-kirjakokoelmasta. Vaatii käyttöoikeuden.

Leppiniemi, J. & Kisanlahti, T. 2016b. Oikeat ja riittävät kirjaukset. [Verkkokirja]. Helsinki: Alma Talent. [Viitattu 6.7.2021]. Saatavana Alma-Talent e-kirjakokoelmasta. Vaatii käyttöoikeuden.

Leppiniemi, J & Kisanlahti, T. 2017. Liikekirjanpito. [Verkkokirja]. Helsinki: Talentum Media Oy. [Viitattu 6.7.2021]. Saatavana Alma-Talent e-kirjakokoelmasta. Vaatii käyttöoikeuden.

Leppiniemi, J. & Kisanlahti, T. 2018. Tilinpäätäjän käsikirja. [Verkkokirja]. Helsinki: Alma. [Viitattu 1.11.2021]. Saatavana Alma-Talent e-kirjakokoelmasta. Vaatii käyttöoikeuden.

Melkko, E. 2019. Mitä on luova laskentatoimi? [Verkkoyhteisö]. Tampere: Tampereen yliopisto. Kauppatieteiden tutkinto-ohjelma, laskentatoimi. Kandidaatintutkielma. [Viitattu 6.7.2021]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-201912116780>

Moore, G. 1999. Tinged shareholder theory: Or whats so special about stakeholders? [Verkkoyhteisö]. England: Business ethics. 117–127. [Viitattu 6.7.2021]. Saatavana: doi:10.1111/1467-8608.00136

Näsi, S. 2017. Luova laskentatoimi: tarkoituksellista harhaanjohtamista ja myös tilintarkastajien ongelma. Teoksessa: L-A. Kihn, U. Leponiemi, L. Oulasvirta, J. Ruohonen & J. Wacker (toim.) Näkökulmia Tilintarkastukseen ja arviointiin. [Verkkoyhteisö]. Tampere: Tampere university press. 101–112. [Viitattu 6.7.2021]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0438-6>

- Pääskynkivi, M. 2020. Luova laskentatoimi mikro- ja pienyrityksissä – Kirjanpitolain uudistuksen vaikutus. [Verkkojulkaisu]. Tampere: Tampereen yliopisto. Kauppatieteiden tutkinto-ohjelma, laskentatoimi. Pro gradu -tutkielma. [Viitattu 6.7.2021]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202012038476>
- Rasinaho, K. 2018. Osakeyhtiön tilinpäätösmalli. [Verkkokirja]. Helsinki: ST-Akatemia Oy. [Viitattu 12.9.2021]. Saatavana St-Akatemia-verkkopalvelusta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Rekola-Nieminen, L. 15.3.2017. PMA:n mukaisten liitetietojen laatiminen. [Verkkolehtiartikkeli]. Tilitoimistossa 2/2017. [Viitattu 16.9.2021]. Saatavana: <https://tilitoimistossa.taloushallintoliitto.fi/asiantuntija-vastaa/pman-mukaisten-liitetietojen-laatiminen>
- Remenarić, B., Mijoč, I. & Kenfelja, I. 2018. Creative accounting – motives, techniques and possibilities of prevention. [Verkkolehtiartikkeli]. Ekonomski vjesnik. 193–199. [Viitattu 16.9.2021]. Saatavana ProQuest-tietokannasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Rönkkö, J. 18.1.2017. Miten mikroyritys välttää suojasatamasäännöksen karikko? [Verkkojulkaisu] ST-Akatemia. [Viitattu 16.9.2021]. Saatavana: <https://stakatemia.fi/blogit/miten-mikroyrityksen-valttaa-suojasatamasaannoksen-karikot/>
- Škoda, M., Lengyelfalusy, T. & Gabrhelová, G. 2017. CREATIVE ACCOUNTING PRACTICES IN SLOVAKIA AFTER PASSING FINANCIAL CRISIS. [Verkkolehtiartikkeli]. Copernican journal of finance & accounting. 71–86. [Viitattu 16.9.2021]. Saatavana: doi:10.12775/CJFA.2017.012
- Stolowy, H. & Breton, G. 2004. Accounts Manipulation: A Literature Review and Proposed Conceptual Framework. [Verkkolehtiartikkeli]. Review of accounting & finance. 5–92. [Viitattu 16.9.2021]. Saatavana: doi:10.1108/eb043395
- Sweeney, A. P. 1994. Debt-covenant violations and managers' accounting responses. Journal of accounting & economics 17(3), 281–308.
- Tipgos, M. A. 2002. Why management fraud is unstoppable. [Verkkolehtiartikkeli]. The CPA journal. 34–41. [Viitattu 11.11.2021]. Saatavana ProQuest-tietokannasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Virtanen, A. 2002. Laskentatoimi ja moraali: Laskenta-ammattilaisten käsityksiä hyvästä kirjanpitolavasta, hyväksyttävästä verosuunnittelusta ja hyvästä tilintarkastustavasta. [Verkkojulkaisu]. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä studies in business and economics. Väitöskirja. [Viitattu 6.7.2021]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:951-39-1224-8>

LIITTEET

Liite 1. Haastatteluteemat

Liite 1. Haastatteluteemat

Taustoitus:

Kirjanpitäjän työkokemus.

Kirjanpitäjän koulutustausta.

Haastateltavien kokemukset luovan laskentatoimen menetelmistä:

Millaisia kokemuksia sinulla on sellaisten tilinpäätösratkaisujen esiintymisestä, joilla pyritään muokkaamaan tilinpäätöksen antamaa kuvaa haluttuun suuntaan?

Missä eri tilinpäätöksen osissa näitä ratkaisuja on kokemuksiesi perusteella esiintynyt?

Haastateltavien kokemat syyt luovan laskentatoimen menetelmien käyttöön:

Mitkä asiat johtavat siihen, että tilinpäätöksessä esiintyy tällaisten ratkaisujen käyttöä?

Luovan laskentatoimen menetelmien käytön vaikutukset kirjanpitäjän ja asiakkaan väliseen suhteeseen:

Miten olet kokenut tällaisten tilinpäätösten tekemisen?